

PLANERINGSMODELL FÖR SKÄRGÅRDS- PLANER

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	2	4. Områdesstrategier	57
INLEDNING	4	5. Områdesplan	59
Medverkande	6	6. Genomförande.....	64
Bakgrund och syfte	7	7. Konsekvensanalys.....	66
Så genomfördes denna studie.....	8	AVSLUTNING	67
Testområde: Nämndöområdet.....	9	Slutsatser	69
FÖRSLAG TILL PLANERINGSMODELL	10	Fortsatt arbete	70
Planeringsteori	12		
Ekosystembaserad planering	14		
Globala och nationella mål.....	17		
Medborgarbaserad skärgårdsplanering.....	19		
Svensk skärgårdsplanering	21		
Planering av Stockholms skärgård.....	23		
Förslag till modell för skärgårdsplaner	27		
PLAN FÖR NÄMDÖOMRÅDET (TEST)	34		
0. Organisation.....	36		
1. Områdesanalys	37		
2. Områdesdialog.....	52		
3. Scenarier	54		

SAMMANFATTNING

Havs- och Vattenmyndigheten (HaV) påbörjade år 2021 ett projekt med syfte att utveckla en regional förvaltningsmodell för ekosystembaserad havsförvaltning för att uppnå Sveriges miljömål. I projektet Pilot Stockholm skärgård utvecklar Länsstyrelsen på uppdrag av HaV en ekosystembaserad förvaltningsmodell för Stockholms skärgård. Värmdö kommun arbetar med en kust- och havsplan som tillägg till översiktsplanen, samtidigt som Nämdö Green Archipelago utreder möjligheten till att göra Nämdöskärgården till ett biosfärsområde.

Detta är bakgrunden till varför konsultföretaget Spacescape fick uppdraget att ta fram en planeringsmodell för ekosystembaserade skärgårdsplaner och pröva denna för Nämdöområdet. Planeringsmodellen ska kunna användas i hela Sveriges skärgård, och utgå från ekosystemens utvecklingsbehov och samtidigt främja en hållbar samhällsutveckling. Projektgruppen har bestått av Hav, Länsstyrelsen i Stockholm, Göteborgs universitet, Stockholms universitet, Värmdö kommun och Spacescape.

Planeringsmodellen bygger på samtida planerings- och ekosystemteori, globala och nationella mål för hållbar utveckling, Boverkets ÖP-modell, medborgarperspektivet och de särskilda planeringsförutsättningarna som finns i Sveriges, Stockholms och Nämdös skärgård. Grundsytet med modellen är att synliggöra samverka och samspelet mellan ekosystem och samhälle. Modellen består av åtta steg som görs i huvudsak i kronologisk ordning, men i vissa moment även parallellt.

0. Organisation – Planorganisation, genomförandeorganisation, aktörer och projektplan beslutas.

1. Områdesanalys – Planeringsförutsättningarna, drivkrafter och begränsningar genomförs.

2. Områdesdialog – Dialoger med myndigheter, organisationer och allmänhet genomförs.

3. Scenarier – Omvärldsfaktorer och trender ligger till grund för ett antal scenarier, möjliga framtider som konsekvensbedöms.

4. Områdesstrategier – Vision, mål och strategier formuleras.

5. Områdesplan – Mark- och vattenanvändning och utvecklingsinriktningar beskrivs i plan och i text.

6. Genomförande – Regleringar i detaljplaner, åtgärder enligt Femstegsprincipen och förvaltningsfrågor beskrivs.

7. Konsekvensanalys – Analys av konsekvenser och effekter på samhälle och ekosystem genomförs med bland annat indikatorer.

Slutsatserna från testområdet Nämdöskärgården visar på viktiga flera planeringsutmaningar. Nämdö som har en stor sommarbefolkning har en speciellt sorts samhällsekonomi, där priser är höga och det lokala näringslivet är i hög grad beroende av besöksnäring och fritidsboende. Det skapar möjligheter för utveckling men också risker för exploatering som skadar ekosystemen.

Denna studie syftar till att visa på hur ekosystem och samhälle kan samverka bättre genom en god rumslig planering, och därmed gynna och stärka varandra. Därför har begreppen samhällsutveckling och ekosystemutveckling används parallellt. Utgångspunkten har inte varit att ekosystem och samhälle är motstridiga, utan tvärtom, ömsesidigt beroende. Exempel på detta är att koncentrera bostadsutveckling och service kring kollektivtrafiknoderna och samtidigt freda och vårda biotoper som behöver utvecklas ekologiskt och därmed bli miljöer för naturupplevelser och matproduktion. Ett annat exempel är att lokalisera fri-lufts-noder, gästhamnar och naturhamnar till platser där de inte stör värdefulla naturlandskap och grunda vikar så att fiskproduktionen kan öka vilket gynnar fritidsfiske och yrkesfiske.

Det behövs tydliga regler och demokratiska ramar för utvecklingen, för att inte hamna i oönskade scenarier och i stället skapa goda och hållbara synergier. Därför måste exempelvis detaljplaner, kollektivtrafik, samhällsservice och naturvård regleras och styras av offentliga myndigheter. Ramverket för detta sätts i många olika typer av styrdokument, men områdesplaner av den typ som skisserats här, är en bra geografisk och funktionell nivå. Det är en grundförutsättning för en ekonomisk social och ekologisk hållbar utveckling av våra skärgårdsområden.

INLEDNING

I denna inledning beskrivs bakgrunden och syftet med studien samt studiens projektmoment och medverkande. Avgränsningen av testområdet Nämdöområdet beskrivs.

MEDVERKANDE

ARBETSGRUPP

Alexander Ståhle, Spacescape (alexander.stahle@spacescape.se)

Moa Rydell, Spacescape

Helena Lundin Kleberg, Spacescape

PROJEKTGRUPP

Mia Dahlström, Havs- och vattenmyndigheten

Max Vretborn, Havs- och vattenmyndigheten

Gustaf Almqvist, Länsstyrelsen Stockholm

Cecilia Soler, Göteborgs universitet

Sofia Wikström, Stockholms universitet

Gundula Kolb, Värmdö kommun

REFERENSER

Maria Sjö, Naturvårdsverket

Karolina Eriksson, Värmdö kommun

Elin Deremar, Länsstyrelsen

Veronica Axelsson, Länsstyrelsen

Patrik Cederlöv, Länsstyrelsen

Helena Strömberg, SLU

Ann Aldeheim, Nämdö Green Archipelago

Lotten Hjelm, Nämdö Green Archipelago

Christian Pleijel, Nordiska skärgårdssamarbetet

Yvonne Blombäck, WWF

Michael Gilek, Södertörns högskola

Christian Pleijel, The Archipelago Cooperation of the Nordic Council of Ministers

Andrea Morf, Nordregio

Ulrika Palmblad, Skärgårdsstiftelsen

Cecilia Wibjörn, Skärgårdsstiftelsen

BAKGRUND OCH SYFTE

Havs- och Vattenmyndigheten (HaV) påbörjade år 2021 ett projekt med syfte att utveckla en regional förvaltningsmodell för ekosystembaserad havsförvaltning för att uppnå Sveriges miljömål. I tre piloter provas olika former för att driva på och bättre samverka mellan lokalt, regionalt och nationellt förändringsarbete. Fokuserade områden är Stockholms Skärgård, Södra Bottenhavet och 8-fjordar. I projektet Pilot Stockholm skärgård utvecklar Länsstyrelsen på uppdrag av HaV en ekosystembaserad förvaltningsmodell för Stockholms skärgård.

HaV har tillfrågat konsultföretaget Spacescape som arbetar med forskning, planering och GIS-analyser, och som bland annat har tagit fram Stockholms landsbygds- och skärgårdsstrategi, att ta fram en modell för ekosystembaserade utvecklingsplaner för skärgårdsområden. Denna utredning har genomförts i samverkan med HaV, Länsstyrelsen, Havsmiljöinstitutet, Göteborgs Universitet och Värmdö kommun.

Syftet med denna studie är att skapa en modell för utvecklingsplaner för skärgårdsområden som ska främja en socialt, ekonomiskt och ekologiskt hållbar utveckling med grund i ekosystemet.

SÅ GENOMFÖRDES DENNA STUDIE

Modellen för ekosystembaserade skärgårdsplaner har tagits fram i följande steg.

1. Sammanställning av kunskapsunderlag

Befintliga utredningar, forskningsrapporter, styr- och plandokument har sammanställts.

2. Workshop

Workshop genomfördes med representanter från HaV, Länsstyrelsen, Värmdö kommun och Stockholms universitet i syfte att identifiera kritiska planeringsfaktorer samt välja och avgränsa testområde. Workshopen inleddes med presentationer av kunskapsläget från deltagande parter, samt deras förväntningar på projektresultatet. Resultaten från workshopen sammanfattades som underlag för modellbyggande och arbetet med testområdet.

3. Planeringsmodell 1

En första modell för utvecklingsplaner för skärgårdsområden tas fram och diskuteras.

4. Testområde

Planeringsmodellen applicerades på utvalt testområde Nämöskärgården i Värmdö kommun.

5. Planeringsmodell 2

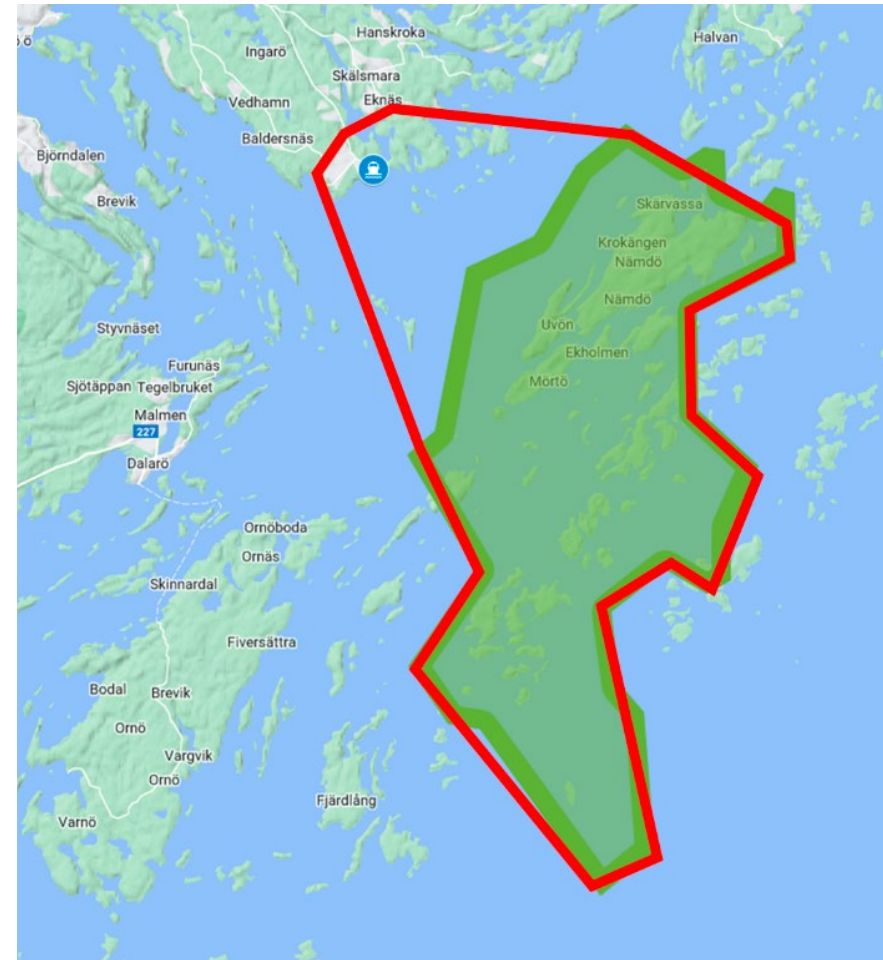
Justering av planeringsmodellen genomfördes utifrån de erfarenheter som dragits från arbetet med testområdet.

6. Rapport

Utredningsarbete, metodik och resultat har beskrivits i denna rapport.

TESTOMRÅDE: NÄMDÖOMRÅDET

I dialog med projektgruppen, i workshopform, beslöts att testområdet skulle vara Nämndö biosfärsområde (under utredning) samt Nämndöfjärden, Björkvik och Björnö. Detta på grund av att det finns en pågående dialog och ett flertal utredningar och stor samlad kunskap om området.

Testområde: Nämndöområdet med det planerade biosfärsområdet.

FÖRSLAG TILL PLANERINGSMODELL

Som utgångspunkt för en planeringsmodell för skärgårdsområden så krävs global, nationellt och lokalt perspektiv. Inom planeringsforskningen har olika modeller utvecklats och dessa lägger en grund till de framgångsrika planeringspraktiker som vi har idag. I detta avsnitt beskrivs planeringsteori, principer för ekosystembaserad planering, globala och nationella mål, medborgarbaserad skärgårdsplanering, svensk skärgårdsplanering, planering av Stockholms skärgård och slutligen föreslagen modell för skärgårdsplaner.

PLANERINGSTEORI

Planeringsprocesser inbegriper både den formella planeringsprocessen och en mer strategisk och aktörrelaterad och informell dimension. Detta inkluderar även hur aktörer (tjänstemän, politiker, företag och allmänhet) förhandlar och samarbetar på strategisk nivå genom planer, program, policies och strategier och genom att skapa relationer till varandra så att samarbete och resultat kan uppnås. Planerare måste ofta verka inom gränserna för ett givet institutionellt sammanhang som påverkar deras praktik. De randvillkor för utvecklingen som gäller för utveckling av visioner och mål måste grundas i forskning och evidensbaserad kunskap kring naturens tålighet och bör följa med genom hela processen. Visionen och målen måste ske inom ramen för randvillkoren, men bör i övrigt vara ett resultat av gemensamma överenskommelser och grundat i vad som lokalt är möjligt att åstadkomma.

Planering kan vara långsamma processer som sker över lång tid, liksom många andra processer i städens utveckling. Avsiktlig planering för förändring utgör i det perspektivet en mycket begränsad del av livslängden hos den faktiska förändringen, men uppfattas ändå ofta ta lång tid. Det är lämpligt att se omvandlingens hela livscykel, och att därför beskriva förändringen ur ett:

1) Kort tidsperspektiv - som omfattar planerings- och själva omvandlingsarbetet fram till färdigställande.

2) Medellångt tidsperspektiv - som omfattar en "etablerings- och mognadsfas hos gatumiljön efter omvandling där man kan se effekter och nyttor till följd av omvandlingen. Ofta sker förändringar i omvärlden som successivt bygger upp ett behov av anpassning inom ramen för den nya utformningen.

3) Långt tidsperspektiv - då material blir uttjänta, nya anspråk uppstår, ny teknik utvecklas och behoven till följd av omvärldsförändringar blir så stora att en ny större omvandling till slut blir nödvändig.

En planeringsprocess behöver också utgå från vilken form av omvandling som avses. Enkla och temporära förändringar kan ofta ske snabbt och utan om-

fattande planeringsprocedurer medan mer kostnadskrävande omvandlingar som kan leda till ny permanent utformning ofta innebär behov av en mer omfattande process. Tidshorisont och grad av omvandling bör planeras så att omvandling i ett tidigt skede inte omöjliggör en mer omfattande ombyggnad i ett senare skede, eller så att successivt genomförda mindre åtgärder stödjer en gradvis omvandling som leder till ett mer genomgripande resultat i slutändan. Alternativt kan det vara så att man verkligen bara avser temporära åtgärder och då kan designa dem till låg kostnad och med hög återvinningsgrad för ombyggnadsmaterial mm.

För förankring och legitimitet behöver projektet ha ett brett politiskt stöd, vilket bygger på att det går att påvisa nytta och måluppfyllelse i förhållande till övergripande visioner och mål. En analys av kostnader och konsekvenser behöver därför göras redan i ett initialt skede. Med ett tydligt ledarskap och en tydlig kommunikationsstrategi ökar chansen att berörda fastighetsägare, verksamhetsutövare och boende utmed gatan får en förståelse för och ett intresse för att se projektet förverkligas. För att få tillräcklig förankring även från olika berörda såsom närboende och fastighetsägare behövs en tidig dialog och platsanalys där lokal kunskap tillförs utvecklingsarbetet. Att lyssna till de lokala erfarenheterna av vardagslivet och behoven av platsutveckling även vid sidan av själva omvandlingsprojektet är viktigt för att hitta ytterligare nyttor och synergier men också för att mobilisera ett ökat engagemang och intresse.

Sveriges Kommuner och Regioner har tagit fram en modell för planering (SymbioCity) som innehåller viktiga moment för en hållbar planeringsprocess. SKR har även spridit denna planeringsmodell internationellt.

1. Organisation (aktörskarta, projektplan)
2. Nulägesanalys (platsanalys, omvärldsanalys, SWOT)
3. Målbild (dialoger, vision, mål, indikatorer)
4. Scenarier (trendanalys, scenarier, visualisering)

5. Konsekvensanalys (miljö, socialt, ekonomi)

6. Plan (planbestämmelser, genomförande, konsekvenser)

En planering behöver inledas med att identifiera vilka som är berörda av planeringen. En nulägesanalys identifierar planeringsförutsättningarna, i vilket intervjuer eller enkäter med berörda ingår i kunskapsinhämtningen. En gemensam målbild behövs för att veta vad aktörerna vill och prioriterar, vilken också bör tas fram i dialog med berörda. Med utgångspunkt i en trendanalys tas scenarier eller planalternativ fram för att undersöka möjliga framtider. Scenarierna konsekvensanalyseras för att se vilka alternativ som är hållbara. Dialog med berörda kan också föras om scenarierna för att undersöka lämpligaste planförslaget. Därefter tas en slutgiltig plan fram som konsekvensbeskrivs. Denna plan kan också läggas ut för dialog med berörda för att se om det behövs justeringar.

I svensk översiktsplanering och detaljplaneprocess finns inslag av dessa moment i olika utsträckning. I svensk planprocess är det grundläggande att planförslag tas fram i dialog med berörda. En översiktsplan och en detaljplan skall ställas ut på samråd för att inhämta synpunkter från berörda, allmänhet och organisationer, minst en gång. Är planen komplex behövs flera samråd.

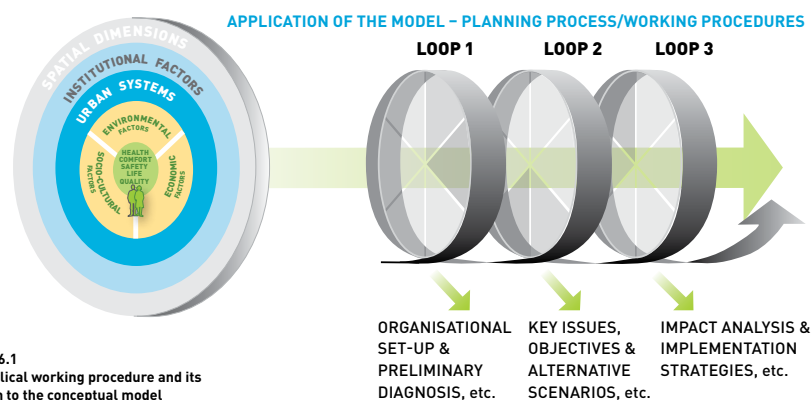

Fig. Planeringsmodellen SymbioCity

EKOSYSTEMBASERAD PLANERING

Skärgården är ett komplext ekosystem där hav möter land, där havsbaserat liv möter land. Kuster och stränder har erkänt stor betydelse för ekosystemet och den biologiska mångfalden tack vare sin rika natur och kulturgeografi. Historiskt sett så har också skärgårdens ekosystemtjänster varit grund för utveckling av samhällen, kulturer och ekonomiska verksamheter. Stödjande ekosystemtjänster är grundläggande funktioner i ekosystemen, till exempel fotosyntes och biokemiska kretslopp. Reglerande ekosystemtjänster är nyttan människor har av ekosystemfunktioner som påverkar miljöfaktorer, till exempel klimat, översvämningar och avfallsnedbrytning. Försörjande ekosystemtjänster är de livsnödvändiga resurser som naturen tillhandahåller, till exempel syre, rent vatten och råvaror. Kulturella ekosystemtjänster omfattar

andliga och upplevelsemässiga värden som bidrar till vårt välbefinnande, till exempel skönhet, inspiration och rekreation. En ekosystembaserad planering tar utgångspunkt i ekosystemets förhållanden, begränsningar och potential för både ekologisk, social och ekonomiskt hållbar utveckling.

Ekosystemtjänsterna i skärgården är en komplex sammansättning av skog, odlingslandskap, hav och bebyggelse.

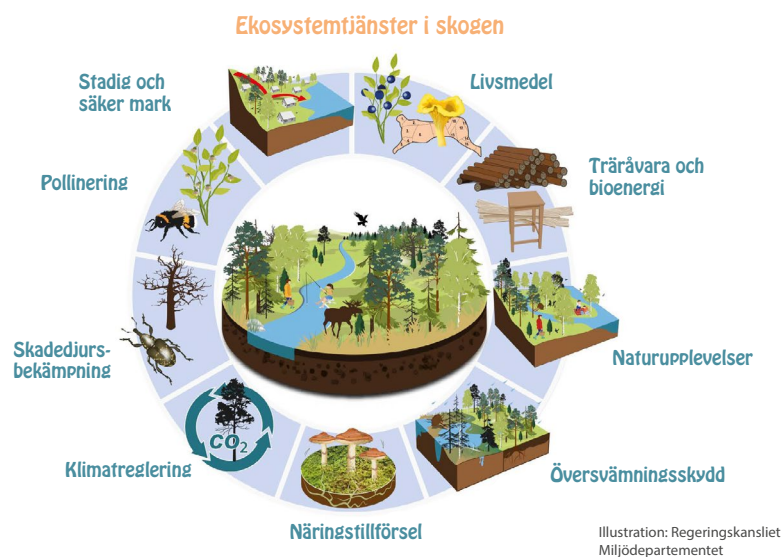

Fig. Landskapets olika ekosystemtjänster

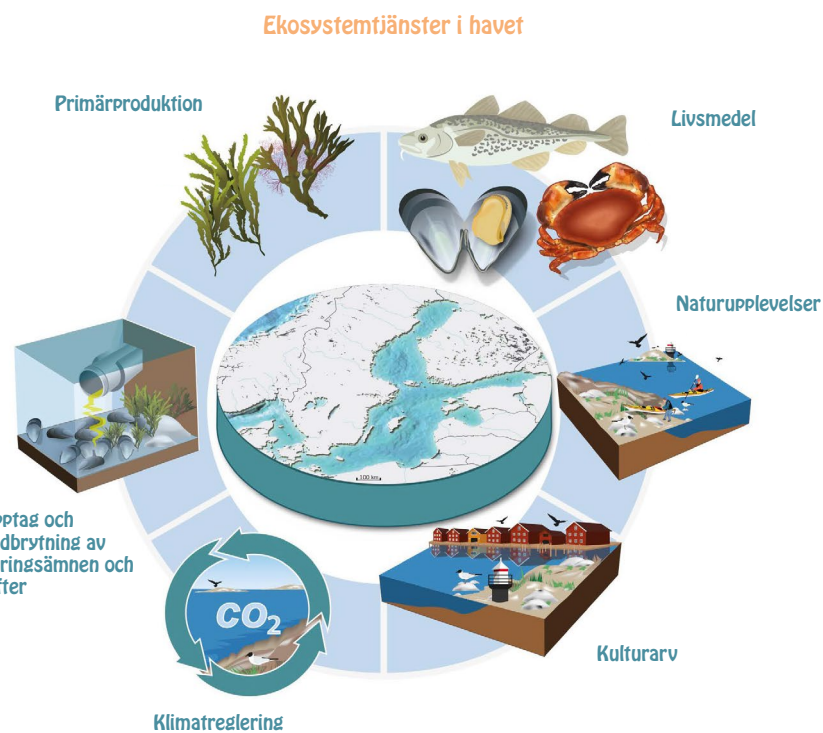
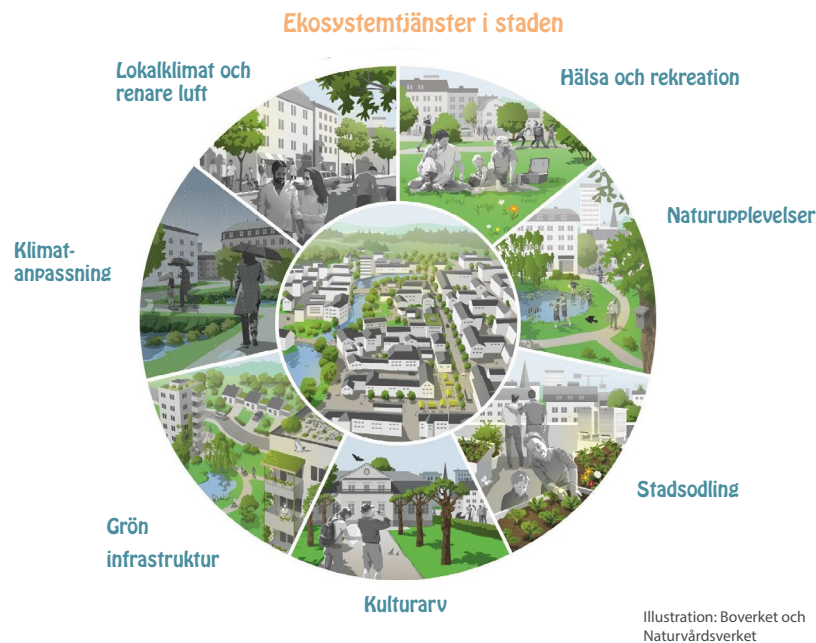

Illustration: Regeringskansliet Miljödepartementet

En ekosystembaserad planering utgår från ekosystemets förutsättningar, samband och begränsningar. De så kallade Malawiprinciperna kan vara en god utgångspunkt för en sådan planering.

1. Samhällets intressen bestämmer planeringens mål
2. Planeringen bör vara centraliserad till den lägsta tillämpbara nivån och engagera alla för att kunna balansera lokala och allmänna intressen
3. De som planerar bör beakta effekterna på närliggande och andra ekosystem.
4. Det är grundläggande att förstå planeringen ut ett ekonomiskt perspektiv. Planera bör reducera subventioner som leder till utarmning av biologisk mångfald, skapa incitament som främjar biologisk mångfald och hållbart nyttjande, i möjligaste mån integrera kostnader och vinster i ett givet ekosystem.
5. Bevarande av ekosystemens struktur och funktion för att upprätthålla ekosystemtjänster bör vara ett prioriterat mål, då fungerande ekosystem har förmåga att motstå förändringar.

6. Ekosystemen bör förvaltas inom ramen för dess funktioner, försiktighetsprincipen ska tillämpas.

7. Ekosystemansatsen bör tillämpas på lämplig skala i tid och rum.

8. Kunskap om att tidsfördröjningar påverkar ekosystemprocesser, innebär att långsiktiga mål för planeringen bör sättas.

9. Planeringen måste acceptera att förändring är oundvikligt.

10. Ekosystemansatsen bör integrera bevarande av biologisk mångfald och ett hållbart nyttjande av densamma.

11. Ekosystemansatsen bör beakta all typ av relevant information, även vetenskaplig och traditionell och lokal kunskap, innovationer och metoder.

12. Ekosystemansatsen bör involvera alla relevanta sektorer i samhället och vetenskapliga discipliner.

Enligt Society for Ecological Restoration finns några grundläggande principer för utveckling och restaurering av ekosystem. Förvaltning och planering ska vara baserad på det lokala inhemska ekosystemet, med hänsyn till miljöförändringar. Planeringen ska identifiera ekosystemets nyckelegenskaper då man utvecklar långsiktiga mål och kortsiktiga mål. Det mest tillförlitliga sättet att uppnå återhämtning är att bistå naturliga återhämtningsprocesser, komplettera dem i den mån naturlig återhämtningspotential försämras. Framgångsrik restaurering bygger på all relevant kunskap. Tidiga engagemang med alla intressenter underbygger långsiktig framgång för restaurering. Börja med att minska negativ samhällspåverkan, som exempelvis avlopp eller utfiskning. Utveckla sedan naturvården till mer ekologiska principer, som exempelvis naturbete. Reparera ekosystemfunktioner, som exempelvis att skydda grunda vikar. Introducera fler naturliga arter, som exempelvis utplantering av fisk. Återställ vissa nyckelbiotoper, som exempelvis våtmarker. Detta kan i sin helhet leda till full restaurering av ekosystemet.

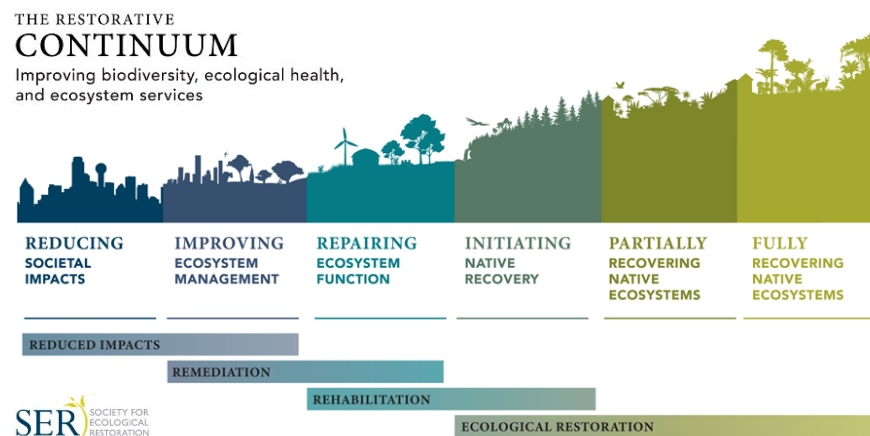

Fig. Principer för återställning och utveckling av ekosystem. (SER 2022)

GLOBALA OCH NATIONELLA MÅL

Det finns många mål och viktiga policydokument på global och nationell nivå som styr planeringen av skärgården.

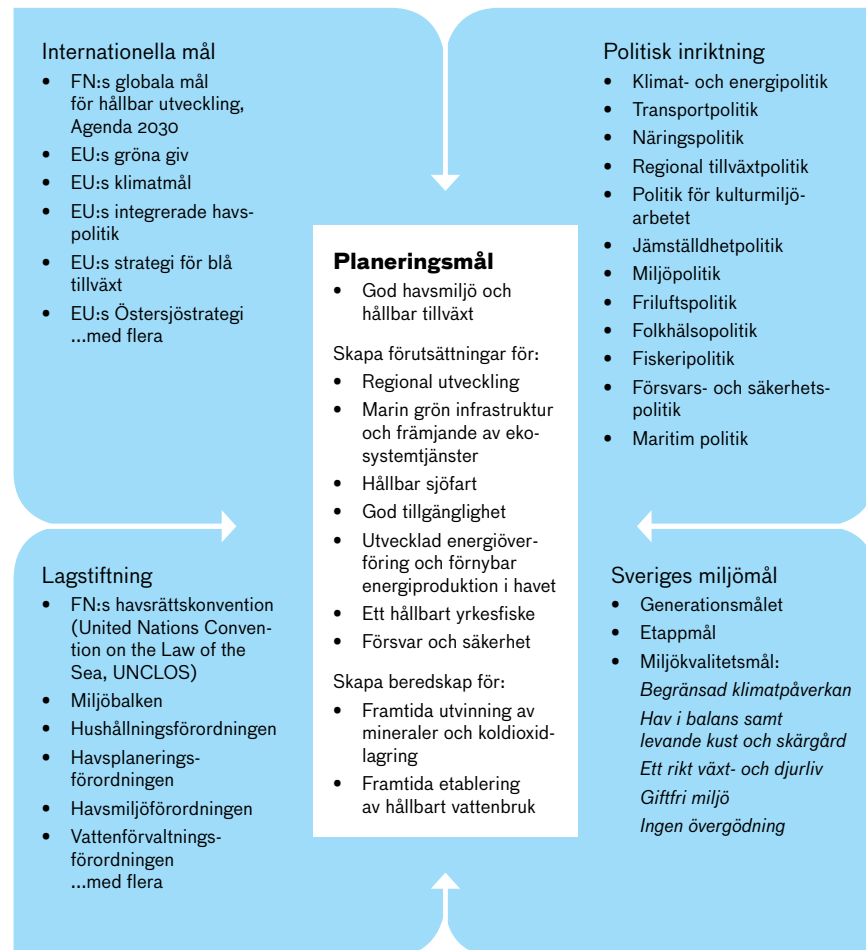

Fig. Mål som styr planeringen av kust- och havsområden.

En viktig utgångspunkt för planering över hela världen är numera Agenda 2030 som antogs 2015 och redogör för vilka 17 mål, inkluderande delmål, som världen ska arbeta efter för att nå en hållbar global utveckling. Tillsammans syftar målen till att verka för en hållbar utveckling. Det tematiska tillägget kopplar an till FN:s 17 globala mål, varav vissa mål är särskilt relevanta. Mål 14 Hav och marina resurser är centralt och dess delmål är:

14.1 Minska föroreningarna i haven

14.2 Skydda och återställ ekosystem

14.3 Minska havsförsurningen

14.4 Främja hållbart fiske

14.5 Bevara kust- och havsområden

14.6 Avskaffa subventioner som bidrar till överfiske

14.7 Öka den ekonomiska nyttan av hållbar hantering av marina resurser

14.8 Utöka vetenskaplig kunskap, forskning och teknik som bdrar till friskare have

14.9 Stöd småskalig fiskenäring

14.10 Implementera och verkställ den internationella havsrättskonventionen

Bland de svenska miljömålen finns målet: Hav i balans samt levande kust och skärgård. Det preciseras,

”Västerhavet och Östersjön ska ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden ska bevaras. Kust och skärgård ska ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav, kust och skärgård ska bedrivas så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar.”

Åtgärdsprogrammen inom havsmiljö- och vattenförvaltning är betydelsefulla för att på sikt nå målet. Men mycket återstår innan kust- och havsvatten har ett bra miljötillstånd, konstaterar Havs- och vattenmyndigheten.

Det finns många andra nationella mål som är relevanta för skärgårdsplaneringen, bland annat folkhälsomålen, klimatmålen, näringspolitiska mål och de transportpolitiska målen. Trafikverket som arbetar utifrån de transportpolitiska målen, använder sig av den så kallade Fyrstegsprincipen när de prioriterar åtgärder. Denna modell kan användas i genomförandet av en plan. Stegen är följande: 1. Tänk om - Det första steget handlar om att först och främst överväga åtgärder som kan påverka behovet av transporter och resor samt valet av transportsätt. 2. Optimera - Det andra steget innebär att genomföra åtgärder som medför ett mer effektivt utnyttjande av den befintliga infrastrukturen. 3. Bygg om - Vid behov genomförs det tredje steget som innebär begränsade ombyggnationer. 4. Bygg nytt - Det fjärde steget genomförs om behovet inte kan tillgodoses i de tre tidigare stegen. Det betyder nyinvesteringar och/eller större ombyggnadsåtgärder. Ett ytterligare steg skulle kunna läggas till som innefattar testbäddar, det vill säga att innan en större åtgärd genomförs så kan åtgärden testas och utvärderas i mindre temporär omfattning. Ett exempel kan vara hastighetsbegränsningar.

Fig. FNs globala hållbarhetsmål.

MEDBORGARBASERAD SKÄRGÅRDSPLANERING

Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi (Plejel 2022) har utvecklat en analysmodell särskilt för skärgårdsområden, de kallar Bobarhet. De definierar bobarhet som ”att det finns jobb, bostäder, skola, färjor, gemenskap, och så vidare – i korthet: det som förutsätts för att kunna vara ett hållbart samhälle, som kan ta hand om sina människor, sköta sin natur och vårda det omgivande havet eller vattenområdet”.

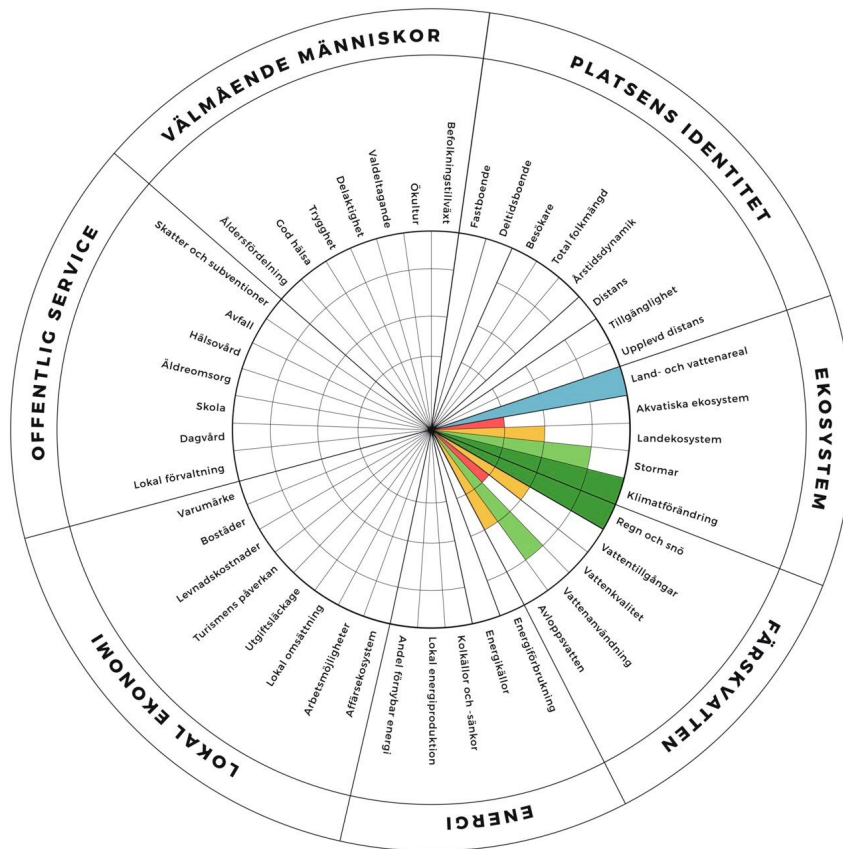

Fig. Bobarhetsmodellen

Analysmodellen innehåller 45 indikatorer som avser definiera bobarheten hos små öar. Detta analysverktyg är en användbar checklista för vilka faktorer som en områdesanalys bör innehålla.

Bobarhetsanalysen delas upp i tolv arbetssteg, här summerade:

1. Bilda en kärntrupp. En bobarhetsanalys är inget någon kan genomföra på egen hand. Arbetet behöver ledas av en grupp om minst två, högst sex, praktiskt orienterade eldsjälar. Kärntruppen kommer att organisera arbetet, lägga upp en realistisk tidtabell och försöka hålla den, samt följa upp och kvalitets-säkra resultaten.
2. Sätt upp syfte och mål. Vad är meningen med en bobarhetsanalys just på er ö? Av vilken anledning ska ni använda just denna metod? Beskriv vad som konkret kommer ut i slutet av arbetet. Det är en faktainsamling, inte en åsiktsinsamling.
3. Gå igenom alla indikatorer och gör en preliminär bedömning om alla är relevanta för er ö. Det kan finnas några som inte är av intresse för er att analysera och utvärdera.
4. Gör en preliminär tidtabell – hur länge kommer bobarhetsanalysen att pågå? Vårt råd är att ge det tillräckligt med tid – vi talar ofta om en årslång process.
5. Bestäm vem ni ska lägga fram resultatet av analysen för: det lokala ö-rådet? Kommunstyrelsen? Regionen? Den som bidrar med finansiering? Meddela denna mottagare redan nu att så ska ske och varför ni gör det här.
6. Gör en budget och skaffa finansiering. Det kan behövas lite medel till projektgruppen – speciellt om en projektledare ska hålla ihop processen. Lokaler för workshops, ett litet kontorsutrymme, en dator och en telefon. För vissa indikatorer kanske en extern expert kan göra.
7. Bjud in öborna till ett öppet möte. Det är en viktig åtgärd för att få alla ombord, för att förklara metoden och för att presentera kärntruppen. Bobarhets-

processen ska vara öppen, transparent och inkluderande. Eftersom den bygger på medborgarforskning bör så många öbor som möjligt tycka det är intressant, viktigt och värdefullt. De allra flesta människor kan bidra med värdefulla kunskaper som behövs när informationen från de olika indikatorerna samlas in och sammanställs. Det kan vara barn, nyinflyttade, företagare, pendlare deltidboende, jägare, lokala politiker, bönder och lokala organisationer. I vissa fall behövs gruppträffar, ibland intervjuer och ibland samlas data bäst in genom enkäter.

8. Lär ut vilka steg kommer att vidtas, hur lång tid det tar, hur alla kan engagera sig, vad som kommer att krävas av dem och vad slutresultatet blir. Detta är viktigt för att alla ska känna sig trygga och inkluderade i processen.

9. Starta arbetet. Organisera, delegera, informera och håll koll. Detta är det stora och mest tidskrävande steget. Håll processen öppen och transparent. Lyssna på öborna, håll alla delaktiga och informerade med öppna mötestillfällen eller information på sociala medier öppna för alla intresserade. Kärntruppen behöver kontrollera att all data för alla indikatorer är korrekt insamlade och beskrivna och att alla informationskällor är dokumenterade. Det gör resultaten trovärdiga.

10. Dokumentera ert resultat. Efter att ha arbetat igenom alla sju områden och 45 indikatorer finns en komplett bild av hur bobar ön är. Värden 1-4 på indikatorerna ger en tydlig och färgstark bild av nuläget. Är de alla – både styrkor och svagheter – förväntade och kända sedan tidigare? Är det överraskade? Skriv en slutrapport med en sammanfattning.

11. Presentera resultatet för öborna och komplettera åtgärderna med deras synpunkter.

12. Lägg fram resultatet av analysen för den myndighet som bestämdes och bokades i steg 5.

Utgångspunkten för bobarhetsanalysen är att befolkningen på ön själva gör det mesta av arbetet. Modellen kan ingå som komplement i den kommunala planeringsprocessen, men har begränsningar i att den inte har full rådgivning över många viktiga beslut, som tex detaljplaner, kollektivtrafik, infrastruktur mm. Styrkan är att den utgår från de boendes perspektiv, men att få en riktigt

stark utveckling krävs också att offentliga myndigheter och bolag samt andra större kommersiella aktörer integreras i planeringen, investeringsplaner och förvaltningsfrågor. Detta görs vanligen inom den kommunala planeringen, både inom stads- och landsbygdsutvecklingen.

SVENSK SKÄRGÅRDSPLANERING

I skärgården och längs kusterna har de strukturella förändringarna i de traditionella näringarna förändrat hur bebyggelsen brukas, bevaras och var det byggs. Kust och skärgård har traditionellt befolkats av människor som bedrivit kompletterande näringar som fiske, jordbruk, jakt och handelssjöfart. Havet och sjöarna har varit betydelsefulla kommunikationsleder under de delar av året när de har varit farbara, på öppet vatten eller på is. Bebyggelsen i kustens och skärgårdens samhällen har därför fått sin karaktär på grund av en funktionalitet som kom utav de näringar som bedrevs till sjöss och så gott det gick i skydd från densamma. Bebyggelsens lokalisering har präglats av topografin. Äldre bebyggelse ligger ofta på eller i kanten av den obrukbara marken, det vill säga på impediment. I skärgården och den impedimentrika kustbygden har det varit än mer viktigt att spara den brukbara mark som fanns från bebyggelse. Under andra hälften av 1900-talet minskade fisket i betydelse och jordbruket blev allt mer storskaligt. Transporter på järnväg och väg ersatte transporter till havs och orter som tidigare hade vänt sig mot havet för utkomst och transporter blev istället platser för delårsboende. Äldre tiders funktionssamband båt, brygga, bod och bostadshus bröts till stora delar när fiskenäringen minskade och förändrades. Det småskaliga jordbruket lades ner och åkrar blev betesmark, planterades med skog eller bebyggdes.

Boverket konstaterar att anspråken på Sveriges kust- och havsområden ökar, vilket ställer krav på ett större helhetsperspektiv i den fysiska planeringen på alla nivåer. I planeringsprocessen identifieras och analyseras synergier och konflikter mellan olika intressen för att uppnå en hållbar utveckling av mark- och vattenområden.

Den nationella havsplaneringen ansvarar Havs- och vattenmyndigheten (HaV) för. Sverige har tre havsplaner: en för Bottniska viken, en för Östersjön och en för Västerhavet. En havsplan ger vägledning kring vad som är den bästa användningen av havet. Havsplanerna vägleder nationella myndigheter, kommuner och domstolar i kommande beslut, planering och tillståndsprövningar. Planområdet för havsplanerna berör havsområdet utanför skärgårdsområdet.

Detta har stor påverkan exempelvis på fiskebeståndet inne i skärgården som de senaste åren har minskat radikalt på grund av det omfattande trålfisket ute till havs.

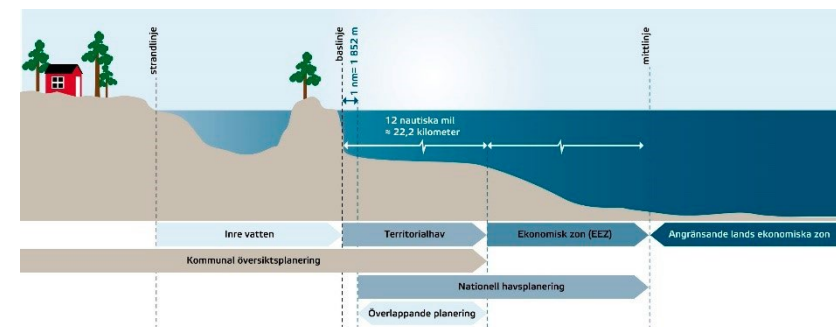

Fig. Planeringsterritorier i kustområden

Naturvårdsverket ansvarar för att ta fram skötselplaner för nationalparker.

Trafikverket ansvarar för planering, utbyggnad och förvaltning av statliga vägar. Trafikverket driver även vägfärjor som kopplar samman vägnätet på fastlandet med vägar på större öar i skärgården.

Länsstyrelsen ansvarar för att ta bilda och fram skötselplaner för naturreservat. Privata markägare, så som exempelvis Skärgårdsstiftelsen, måste följa skötselplanerna. Länsstyrelsen tar även fram Fiskevårdsplaner

Regionerna i Sverige tar fram regionplaner som skall vägleda och samordna kommunernas planeringsarbete. Region Stockholm har även tagit fram en landsbygds- och skärgårdsstrategi som innefattar regionens hela kustområde.

Kustkommunerna ansvarar enligt plan- och bygglagen för översiktsplaneringen på land, för kusten och för territorialhavet. Territorialhavet sträcker sig 12 sjömil ut från baslinjen. Baslinjen är utgångspunkten för att beräkna en stats havsterritorium. Baslinjen går längs med strandlinjen vid kuster som saknar öar. Om det finns öar längs med kusten går baslinjen mellan en tänkt linje mellan de yttersta öarna. Utanför territorialhavet finns den ekonomiska zonen. Kommunens översiktsplan, tematiska tillägg som kustplaner och där-till kopplade detaljplaner är det som styr användningen av mark och vatten inom kommunen. Kommunen kan även ta fram naturvårdsplaner för skötsel och vård av kommunens naturområden och kommunala naturreservat, vilka även kan ingå som ett underlag till översiktsplaneringen.

befolkningen innebär dessutom att behovet av anpassade boenden ökar. Ett bredare utbud av bostäder, exempelvis hyresrätter och äldreboenden, behövs för att unga och äldre ska kunna bo och bo kvar.

Det lokala näringslivets tekniska utveckling och ekonomins omvandling till en kreativ tjänstesektor ger nya möjligheter för landsbygden och skärgården, exempelvis större möjligheter till distansarbete och en digitaliserad, offentlig och privat service. På sikt kan det också öka underlaget för andra typer av verksamheter som hantverk, småbutiker och lokal service. En ökad innovationskraft hos landsbygds- och skärgårdsföretagen är viktig för att höja tillväxten och därigenom möjligheten till fler arbetstillfällen. Det stora antalet invånare i länet med varierad bakgrund och ursprung skapar potential för nya produkter. Även generationsväxlingen är en utmaning för landsbygdens näringsliv, i synnerhet inom lantbruket.

Jordbrukssektorn, det vill säga företag som representerar bioekonomi och jordbruksproduktion, förutspås få en ökande andel av länets BRP då de närmaste decennierna innebär en övergång till mer närproducerade produkter som exempelvis mat, material och biobränslen. En växande befolkning i länet innebär också större krav på lokal livsmedelsförsörjning för en ökad regional resiliens.

Turismen och besöksnäringen i Stockholms län bedöms ha en god marknadspotential för att ta fram innovativa produkter som tillvaratar länets variationsrika naturmiljöer. Ett omväxlande, starkt natur- och kulturpräglad jord- och skogslandskap nära tätorterna skapar många intressanta besöksmiljöer. Infrastrukturen och säsongsberoendet är faktorer som i hög grad påverkar turismen och besöksnäringen. Någon märkbar säsongsförlängning har inte skett de senaste åren, trots att många initiativ har tagits för att förlänga säsongen. Landsbygden behöver fler organiserade nätverk av den typ som skärgården i många fall visar upp.

I en ny studie av Handelshögskolan vid Göteborgs universitet (Bankel & Solér 2022) konstateras att ett antal betydelsefulla verksamheter som genererar ekonomiska flöden i Stockholms skärgård och/eller påverkar dessa flöden genom sin påverkan på ekosystemtjänster i skärgården. Dessa verksamheter har delats in i fem övergripande kategorier och utgörs av Fiske, Övrig primärpro-

duktion, Turism, Transport samt Fysisk infrastruktur. I analysen av hållbara affärsmodeller inom dessa verksamhetskategorier urskiljs fem viktiga företagsekonomiska faktorer för ett regionalt medförvaltningskap av marina ekosystemtjänster i området, nämligen tillgång till lokala och regionala råvaror, tillgång till lokal och regional förädlingskapacitet, priser som speglar faktiska kostnader för upprätthållandet av marina ekosystemtjänster, rådighet över regionala ekosystemtjänster samt relationen mellan fastboende och besöksnäringen i form av det rörliga friluftslivet och fritidsboende. Gemensamt för de hållbara affärsmodeller som har identifierats inom pilotområdet är att de erbjuder ett kvalitativt värde till kund, d v s ett värde som inte främst baseras på pris eller mängd utan på produkternas koppling till naturen och miljön, ofta i kombination med unika fysiska platser. Rapporten framhåller också att dessa och många andra skärgårdsverksamheter, genom sitt ideella eller informella arbete, bidrar till ett mervärde för intressenter som inte deltar i faktiska marknadsutbyten. Detta innebär att många skärgårdsverksamheter och fastboende upprätthåller natur- och kulturvärden i skärgården som gör den till en attraktiv besöksdestination, exempelvis för det rörliga friluftslivet, utan att kompenseras ekonomiskt för detta. Medan skärgårdslivet innebär flera utmaningar som påminner om andra glesbygder finns en stor resurspotential för ekonomisk, social och ekologisk hållbarhet. I rapporten framhålls att lokal och regional rådighet över dessa resurser är avgörande för att denna potential ska realiseras inom ramen för en ekosystembaserad förvaltning.

I en rapport från Östersjöcentrum vid Stockholms universitet (Wikström 2021) beskrivs de biologiska förutsättningarna för ekosystembaserad havsförvaltning i Stockholms skärgård. Stockholms skärgård är ett typiskt skärgårdsområde för Östersjön. Både miljön på land och i havet är mycket varierad, på både liten skala och mellan olika delar av skärgården. Sprickdalslandskapet skapar en vidsträckt mosaik av grunda och djupa bottnar och en gradient från vågskyddade sund och vikar till exponerade klippöar. Området karaktäriseras också av vattenmassor med olika salthalt möts och blandas. Det skapar kraftiga gradienter i salthalt och i koncentrationer av närsalter och föroreningar, både i nord-sydlig och öst-västlig riktning. Dessa gradienter har en stor påverkan på växt- och djurlivet i havet. Den varierade topografin skapar en mosaik av olika livsmiljöer, med olika djup och bottenstrukturer, vilket skapar förut-

sättning för en hög biologisk mångfald. Grunda områden är särskilt viktiga reproduktions- och födosöksområden för många arter och skärgårdar har stor betydelse som reproduktionsområde jämfört med raka, öppna kuststräckor. Havsekosystemet i Stockholms skärgård har exploaterats och påverkats under lång tid. Historiskt har både jakt och fiske varit omfattande. Idag sker ett begränsat småskaligt yrkesfiske i skärgården, medan fritidsfisket är relativt omfattande. Det storskaliga industrifisket har i flera studier visat sig utgöra stor negativ påverkan på fiskebestånd och kustekosystemet. Stora delar av kusten är utsatta för fysisk påverkan från anläggning av bryggor, marinor och andra strukturer och från fartygs- och båttrafik. Stockholm är en viktig transportnod för fartygstrafik och närheten till Stockholm innebär att skärgården är viktigt rekreationsområde med ett omfattande båtliv. Skärgården utsätts också för en omfattande påverkan från utsläpp av näring och miljögifter. Avrinningsområdet till Stockholms skärgård omfattar hela Mälardalen med omgivningar och har en hög befolkningstäthet och omfattande näringsrika slättområden med mycket jordbruksmark. Vattenmiljön i kusten påverkas även av vattnet från öppna Östersjön. I princip hela skärgårdsområdet är påverkat av övergödning. Halterna av miljögifter är också höga i delar av skärgården, även om omfattningen av denna påverkan är mer osäker. En övergripande utmaning för pilotområde Stockholms skärgård är att området är så variabelt. Ekosystemet varierar längs de kraftiga gradienterna i t ex djup, vågexponering och salthalt. Mänskligt nyttjande och belastningar, liksom de samhälls-ekonomiska förutsättningarna, skiljer sig också mycket mellan olika delar av skärgården, som inkluderar både storstadsnära områden och svårtillgänglig glesbygd. Det innebär att både miljöstatus och vilka åtgärder som är aktuella och relevanta kan skilja mycket mellan olika delar av skärgården. Det talar för att det är viktigt att så långt som det är möjligt ha med ett rumsligt perspektiv i förvaltningen, t ex genom kartbaserade analyser eller genom att dela in området i delområden med lokala statusbedömningar och förvaltningsavvägningar. Detta är en viktig bakgrund till varför det behövs utvecklingsplaner för skärgårdsområden.

Planeringen av Stockholms skärgård sker idag i huvudsak genom kommunernas översiktsplaner och detaljplaner (Värmdö, Österåker, Haninge, Norrtälje, Huddinge, Södertälje). Vissa kommuner så som exempelvis Österåker har ta-

git fram ett tematiskt tillägg om Kust och skärgård. Värmdö kommun arbetar med en kust- och havsplan (2023).

I Stockholms län finns även regionplanen (RUFS) med tillhörande Landsbygds- och skärgårdsstrategi. Den syftar til att vägleda och samordna kommunernas planeringsarbete inom regionen. Strategin innehåller fyra insatsområden kopplade till regionplanens fyra långsiktiga mål.

Fyra långsiktiga mål	Fyra insatsområden
RUFS 2050	Landsbygds- och skärgårdsstrategin
1. En tillgänglig region med god livsmiljö	1. Förbättra tillgängligheten
2. En öppen, jämställd, jämlik och inkluderande region	2. Utveckla attraktiva och livskraftiga lokalsamhällen
3. En ledande tillväxt- och kunskapsregion	3. Stärk det lokala näringslivet
4. En resurseffektiv och resiliient region utan klimatpåverkande utsläpp	4. Utveckla natur-, kultur- och rekreationsvärden

Fig. Mål och insatsområden i Region Stockholms Landsbygds- och skärgårdsstrategi (2018).

1. Förbättra tillgängligheten - Det är angeläget att öka möjligheterna för landsbygdens och skärgårdens befolkning och företag så de kan nå och ta del av utbudet i regionens serviceorter och tätorter. På samma sätt är det viktigt att övriga delar av regionen, men också resten av Sverige och världen, kan ta del av landsbygdens och skärgårdens erbjudanden. Stockholms läns landsbygd och skärgård har unika förutsättningar genom tillgången till Sveriges största marknad inom en relativ närhet, där tvärgående förbindelser är ett viktigt komplement till stråken till och från tätorterna. Goda kommunikationer skapas också möjligheter för en utökad samverkan inom landsbygd och skärgård. Land- och vattenvägar måste hållas tillgängliga för en regional försörjning av gods, varor, maskiner, energi, avfall och annat som kräver tunga transporter. Att underhålla och komplettera den befintliga infrastrukturen, samt öka tillgängligheten med kollektivtrafik och möjligheten att kombinera olika transportslag, är en viktig förutsättning för ett så snabbt, smidigt och hållbart resande som möjligt. Här behövs det ett utvecklat samarbete för tra-

fikplanering och en beredning som säkrar att planering och prioriteringar görs för landsbygdens och skärgårdens investeringar. I takt med digitaliseringen av samhället är det också grundläggande att invånare, företagare och offentlig sektor har tillgång till både fast och mobil bredbandsuppkoppling med höga överföringshastigheter.

2. Utveckla attraktiva och livskraftiga lokalsamhällen - Landsbygden och skärgården erbjuder boendemiljöer i världsklass. Ett vackert natur- och kulturlandskap tillsammans med nära lokala samhällen och gemenskaper erbjuder goda livskvaliteter. Det krävs dock insatser för att fler grupper ska ha möjlighet att besöka, bosätta sig eller bo kvar på landsbygden och i skärgården. Det gäller exempelvis personer med varierad bakgrund och ursprung, unga vuxna och kvinnor. Därigenom utökas även underlaget för lokal service, samtidigt som kund- och rekryteringsbasen för landsbygdens och skärgårdens företag stärks. Byggandet bör särskilt inriktas till utpekade utbyggnadsområden, kärnöar, landsbygdsnoder och serviceorter för att skapa ett serviceunderlag och möjligheter till utveckling. Byggande och serviceverksamhet kan med fördel kombineras med insatser för att skapa ökad sammanhållning och attraktivitet. En flexibilitet i såväl befintlig som nyttillkommen byggnation planeras för olika användningsområden och en ökad nytta. Exempelvis har skolorna en central roll som platser för möten och samverkan och de kan nyttjas i flera avseenden och för olika funktioner.

3. Stärk det lokala näringslivet - Frånvaron av stora offentliga och privata arbetsgivare innebär att framgångsrika entreprenörer och småföretag har en central betydelse för jobb och försörjning på landsbygd och i skärgård. Inom flera branscher kan tillsyn, förståelse för och efterlevnad av lagar och regler, liksom ansökningsförfaranden för bygglov och andra tillstånd vara både tids- och arbetsmässigt krävande. Det är inte sällan entreprenörer är tvungna att driva verksamheter inom flera områden, vilket gör processerna än mer krävande. Möjligheterna att förenkla regelefterlevnaden och kontakterna med myndigheter för företagare bör ges hög prioritet. Produktion av ekosystemtjänster i form av energi, råvaror och mat behöver säkerställas för att utveckla energi- och livsmedelsförsörjningen i övergången till ett mer biobaserat samhälle. Det gröna näringslivet och landsbygden i Stockholms län får ökad betydelse i ett resiliellt livsmedels-, material- och energiförsörjningsperspek-

tiv, såväl regionalt som nationellt. En ökad lokal produktion av livsmedel, material och bioenergi bidrar också till att sänka nettokoldioxidutsläppen i länet och i världen. Det är viktigt att stödja en generationsväxling och på så vis bidra till verksamheters fortlevnad samt en mer blandad åldersfördelning inom näringslivet. Ett strategiskt arbete för ökad jämställdhet och utjämnad demografi är en tillväxtfråga som bör utvecklas för att gynna en hållbar utveckling. Att stärka rekryteringsmöjligheterna och kopplingarna till den regionala marknaden är också viktigt för landsbygdens och skärgårdens företag och är i hög grad knutet till frågan om ökad tillgänglighet. Att säkerställa ett lokalt utbud av offentlig och kommersiell service samt fungerande godstransporter är avgörande för utvecklingen av attraktiva och livskraftiga miljöer. Genom förnyelse, innovation och samverkan kan besöksnäringen utveckla sitt utbud och därmed erbjuda förlängda säsonger och större variation av aktiviteter över året.

4. Utveckla natur-, kultur- och rekreationsvärden - De höga natur- och kulturvärdena på landsbygden och i skärgården är en förutsättning för boende, verksamhet, rekreation och friluftsliv. Detta innefattar allt från vardagsrekreation, promenader och lek nära bostaden, till vandring, vattenaktiviteter, utflykter och naturturism. Landsbygd och skärgård i Stockholms län erbjuder ett landskap i världsklass för permanentboende, sommargäster och turister. Natur-, kultur- och rekreationsvärden behöver säkerställas för att landsbygdens och skärgårdens långsiktiga attraktivitet och hållbarhet ska bibehållas. I detta ingår även att minska miljöbelastningen från hushåll, verksamheter, besöksnäring och transporter, samt att slå vakt om den värdefulla jordbruksmarken och viktiga skogsbruksområden. Avvägningen och balansen mellan naturvärden, kulturvärden, rekreation, jordbruk, skogsbruk och byggande görs främst inom den regionala och kommunala planeringen, i dialog med berörda aktörer och myndigheter.

Precis som det finns utvecklingsplaner för nya eller befintliga stadsdelar inom stadsplaneringen, så kallade områdesprogram, fördjupade översiktsplaner eller strukturplaner, så är det högst rimligt att denna planeringsgeografi även finns inom landsbygds- och skärgårdsplaneringen. Därför initierades denna studie – en modell för skärgårdsplaner.

FÖRSLAG TILL MODELL FÖR SKÄRGÅRDSPLANER

Här beskrivs den föreslagna modellen för skärgårdsplaner. Modellen är lik den som används inom annan fysisk planering, av exempelvis stadsdelar och i så kallade områdesplaner, planprogram och fördjupande översiktsplaner. Modellen följer Boverkets översiktsplanemodell 2.1, för att strukturera digital information. Tanken är på samma sätt att kommun är huvudman för planeringsarbetet, oavsett om det är områdesplaner för skärgård eller för stadsdelar. De utgör en viktig del av den fysiska planeringen, mellan översiktsplan och detaljplan. Även om stora delar av ett skärgårdsområde inte är detaljplanlagt så behövs det områdesplaner för att koordinera och samordna alla förändringar som sker, allt från byggande och trafik till friluftsliv och naturvård. En plan för ett skärgårdsområde blir naturligen en kombination av bebyggelseplan, trafikplan, naturvårdsplan och kust-havsplan.

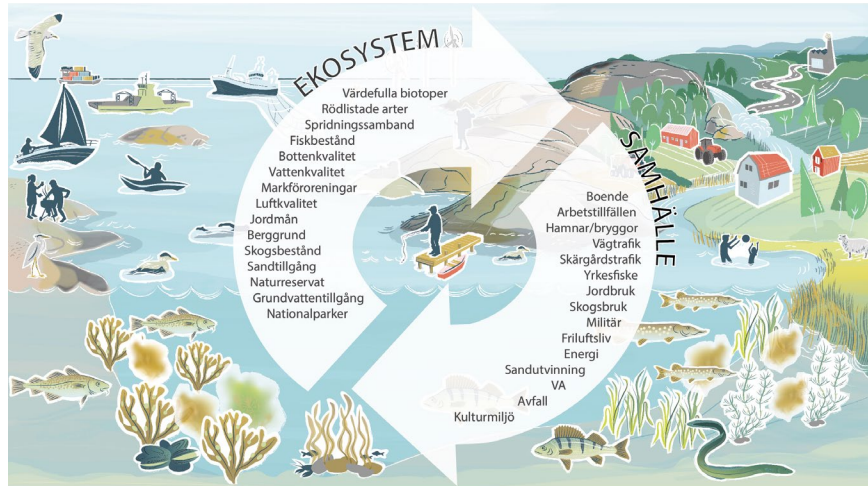

Fig. En ekosystembaserad skärgårdsplan bygger på samspelet mellan ekosystem och samhälle.

En grundläggande utgångspunkt i en ekosystembaserad skärgårdsplan är att den planerar för och hanterar dynamiken mellan ekosystemet och samhället och får de att samspela på bästa sätt, så att både ekosystem och samhälle utvecklas i samspel.

Här nedan illustreras och beskrivs de sju steg och delar som föreslås ingå i en skärgårdsplan.

0. ORGANISATION

Här beskrivs planeringsorganisationen, aktörerna och projektplanen. Detta görs av den planerande organisationen, företrädesvis kommunen, för att organisera själva planeringsarbetet.

1. Planorganisation

Den ansvariga organisationen, företrädesvis kommunen, tar fram en planorganisation med projektledare, styrgrupp, arbetsgrupp och referensgrupp.

2. Genomförandeorganisation

Ansvariga förvaltningar och aktörer som ska och kan genomföra planen identifieras och möjliga roller och ansvarsområden ringas in.

3. Aktörskarta

Alla berörda aktörer, myndigheter, organisationer och medborgare identifieras och en kontaktlista upprättas.

4. Projektplan

Planarbetets olika skeden rangordnas och tidsätts i en tidsplan. Ett klassiskt GANT-schema kan vara ett sätt att redovisa projektplanen.

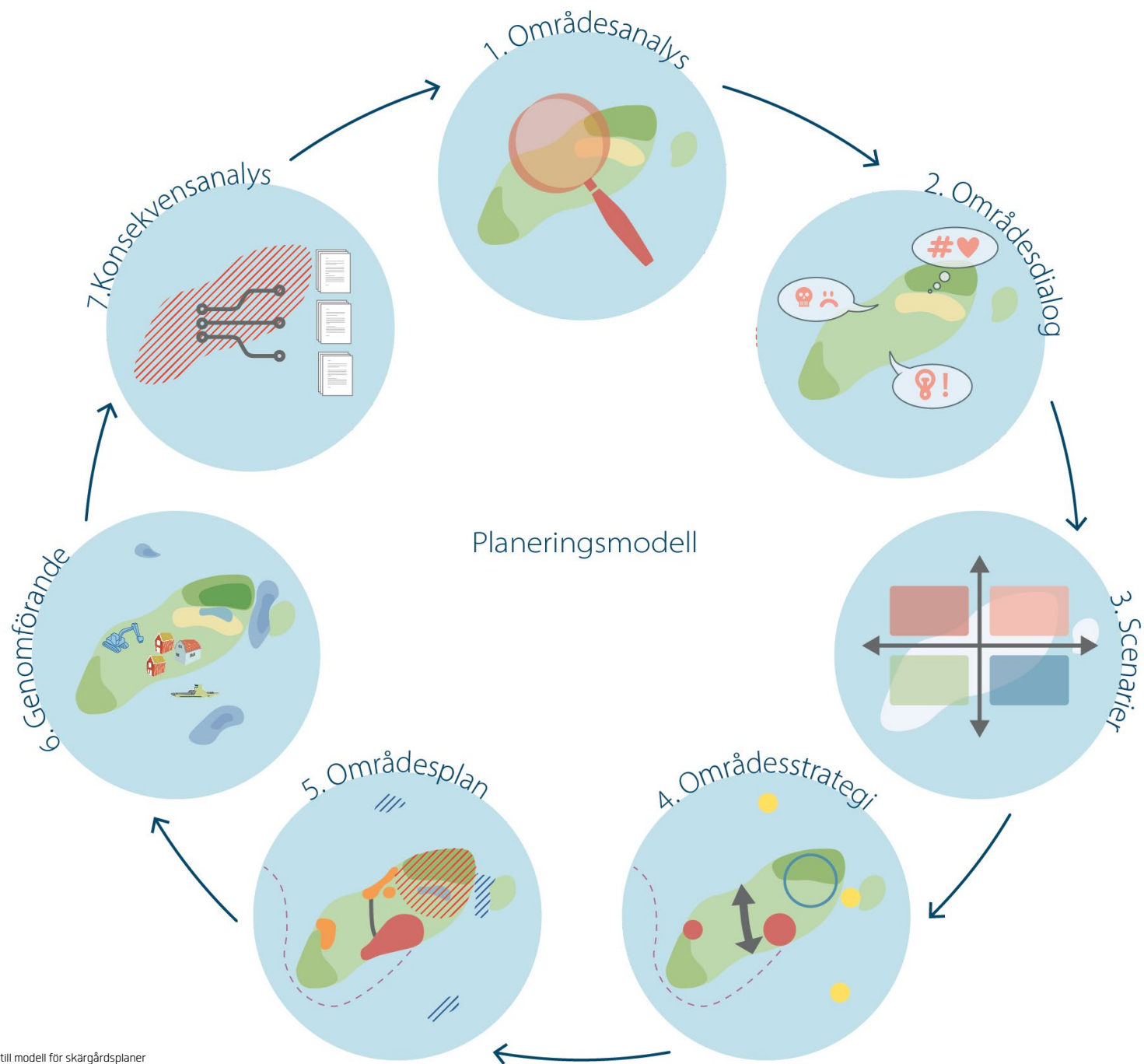

Fig. Förslag till modell för skärgårdsplaner

1. OMRÅDESANALYS

Här beskrivs planeringsförutsättningarna, drivkrafter och begränsningar för förändring och utveckling.

1. Befintliga regleringar och mål

Alla typer av planer (ÖP, DP, Områdesbestämmelser), regleringar (riksintressen, reservat, strandskydd) och utredningar sammanställs och sammanfattas som förutsättningar för kommande planering. Även befintliga målsättningar på global, nationell och lokal nivå sammanställs.

2. Ekosystemet

Exempel på ekosystemfaktorer:

- a) Värdefulla biotoper
- b) Fridlysta arter
- c) Spridningssamband
- d) Fiskbestånd
- e) Bottenkvalitet
- f) Vattenkvalitet
- g) Markföroreningar
- h) Luftkvalitet
- i) Jordmån
- j) Rasrisk
- k) Översvämningsrisk
- l) Berggrund
- m) Skogsbestånd
- n) Grundvattentillgång
- o) Sandtillgång

- p) Biotopskydd
- q) Naturre reservat
- r) Nationalparker

3. Samhället

Exempel på samhällsfaktorer:

- a) Boende
- b) Arbetstillfällen
- c) Hamnar/bryggor
- d) Vägtrafik
- e) Skärgårdstrafik
- f) Yrkesfiske
- g) Jordbruk
- h) Skogsbruk
- i) Militär
- j) Friluftsliv
- k) Energi
- l) Sandutvinning
- m) VA
- n) Avfall
- o) Kulturmiljö

4. SWOT-analys

Kunskapsunderlagen om ekosystem och samhälle analyseras utifrån fyra perspektiv, styrkor, svagheter, möjligheter och hot. En multikriterieanalys kan också visa på synergier och samband mellan olika intressen och planeringsfaktorer.

2. OMRÅDESDIALOG

Här beskrivs genomförda dialoger med myndigheter, organisationer och allmänhet samt den vision och målbild som samtliga aktörer bör kunna enas om.

1. Myndighetsdialog

Myndigheter att föra dialog med:

- a. Kommunala förvaltningar
- b. Länsstyrelsen
- c. Regionen
- d. Statliga myndigheter

2. Organisationsdialog

Organisationer att föra dialog med:

- a. Fastighetsägarföreningar
- b. Intresseföreningar
- c. Skolor och förskolor
- d. Företag

3. Medborgardialog

Medborgargrupper att föra dialog med:

- a. Boende
- b. Arbetande
- c. Besökare
- d. Turister

3. SCENARIER

Här beskrivs omvärldsfaktorer och trender, vilka ligger till grund för ett antal scenarier, möjliga framtider och planalternativ. Viktigt att scenarier och planalternativ konsekvensbeskrivs så att de utvärderas utifrån tillgänglig kunskap.

1. Globala trender

En omvärldsanalys identifierar de globala trender som kan tänkas påverka utvecklingen i området. Det kan vara lagstiftning, digitalisering, konjunktur, fiske, energitillgång, militär verksamhet, råvarutillgång eller klimat. Starka säkra trender och starka osäkerheter identifieras.

2. Lokala trender

En analys av lokala trender identifierar förändringsfaktorer. Det kan vara kollektivtrafik, bostadsefterfrågan, fastighetsägande, näringsliv, biologisk mångfald eller grundvattentillgång. Starka säkra trender och starka osäkerheter identifieras.

3. Scenarier

Med utgångspunkt i osäkra globala och lokala trender så formas och beskrivs ett antal scenarier. Ett sätt att konstruera scenarier är att sätta två osäkra trender på varsin axel och därmed skapa fyra olika scenarier. Med utgångspunkt i scenarierna så kan planalternativ skissas upp på karta.

4. Konsekvensbedömning

För att utvärdera scenarier och planalternativ så görs en enkel konsekvensbedömning av dessa och en jämförelse dem emellan. Utvärderingen kan ske mot uppsatta globala, nationella och lokala mål.

4. OMRÅDESSTRATEGI

En övergripande vision för området bör formuleras. En områdesvision är en kort sentens - en samlad målbild – om ett önskat framtida tillstånd. En vision i textform kompletteras lämpligen med en bild - en illustration – av de kvalitativa komponenter som visioner innefattar.

Visionen bryts ned i ett antal mål som sedan kopplas till strategier, utvecklingsinriktningar och ställningstaganden som gjorts för utveckling och skydd av mark, vatten, bebyggelse och infrastruktur.

VISION	
MÅL	STRATEGIER
Mål för bebyggelsen	Strategi för bebyggelsen
Mål för friluftslivet	Strategi för friluftslivet
Mål för näringslivet	Strategi för näringslivet
Mål för infrastrukturen	Strategi för infrastrukturen
Mål för naturmiljön	Strategi för naturmiljön
Mål för vattenmiljön	Strategi för vattenmiljön

Exempel på vision, mål och strategi-diagram

5. OMRÅDESPLAN

Här beskrivs planen för den framtida användningen av det geografiska området samt områden för utveckling av ekosystem och samhälle. Följande är föreslagna planbestämmelser.

MARK- OCH VATTENANVÄNDNING

Här beskrivs planen för den framtida mark- och vattenanvändningen.

1. Mark

- 1.1. Skog
- 1.2. Åkermark
- 1.3. Betesmark

2. Vatten

- 2.1. Hav
- 2.2. Sjöar

3. Bebyggelse

- 3.1. Småhus
- 3.2. Flerbostadshus
- 3.3. Företagsområde
- 3.4. Lantbruksfastighet

4. Infrastruktur

- 4.1. Huvudvägar
- 4.2. Busshållplatser
- 4.3. Färjelägen
- 4.4. Farleder
- 4.5. Energianläggning
- 4.6. Vattenbruk

UTVECKLINGSSINRIKTNING

Här beskrivs specifika utvecklingsområden där särskilda satsningar bör ske.

5. Ekosystemutveckling

- 5.1. Skyddade grunda vikar
- 5.2. Återställda våtmarker
- 5.3. Gammal naturskog
- 5.4. Hävdade ängs- och betesmarker
- 5.5. Fågelskyddsområden
- 5.6. Vattenskyddsområden
- 5.7. Naturreservat

6. Samhällsutveckling

- 6.1. Nytt kollektivtrafikstråk
- 6.2. Nytt vägstråk
- 6.3. Utbyggnadsområden
- 6.4. Servicenoder
- 6.5. Friluftshamnar
- 6.6. Lågfartsområden
- 6.7. Kulturplatser

6. GENOMFÖRANDE

Här beskrivs olika skeden och aspekter på genomförandet.

1. Översiktsplanering

I en områdesplan kan detta handla om relationen till kommunens översiktsplan, om det föreslår förändringar av denna. Även förslag till upprättande av FÖP eller tematisk ÖP (Kust- och havsplan) kan beskrivas här.

2. Områdesregleringar

En områdesplan kan innehålla förslag om olika typer av områdesskydd, naturreservat med mera.

3. Detaljplanering och bygglov

Detaljplanering och bygglov reglerar byggnation och anläggning. En områdesplan kan föreslå att nya detaljplanelagda områden ska tillkomma.

4. Femstegsprincipen

Ett sätt att beskriva åtgärder i ett område är att sortera dem efter den sk- Femstegsprincipen, inspirerad av Trafikverkets Fyrstegsprincip. Femstegsprincipen innehåller steg 1) Tänk om (information, reglering), 2) Optimera (små justeringar av det befintliga), 3) Testa (testbäddar inför större projekt), 4) Bygg om (upprustning och renoveringsprojekt), 5) Bygg nytt (större bygg- och anläggningsprojekt).

5. Platsutveckling

Platsutveckling eller Placemaking, används för att succesivt bygga en plats sociala och ekonomiska värden, och att bygga en plats identitet och varumärke.

6. Förvaltningsfrågor

Förvaltning i skärgårdsområden handlar om allt från byggnadsvård och vägförvaltning till naturvård och vattenvård.

7. KONSEKVENSANALYS

Att göra en konsekvensbeskrivning, eller en så kallad hållbarhetsbedömning, innebär att granska planen och analysera vilka konsekvenserna blir om den antas. Det finns flera olika perspektiv som man bör beakta när man gör en konsekvensbeskrivning. Två grundläggande frågor ska besvaras

- Vilka effekter för planen på samhället?
- Vilka effekter får planen på ekosystemet?

Dessa effekter bör sedan sättas i perspektiv mot globala, nationella, regionala och kommunala mål. Modellen är lik miljökonsekvensbeskrivningen (MKB). Miljökonsekvensbeskrivningen ska redovisa kommunens bedömning av den påverkan på miljön som planens genomförande kan få. Det är den betydande miljöpåverkan som ska identifieras, beskrivas och bedömas i miljökonsekvensbeskrivningen. Miljöbalken reglerar vad miljökonsekvensbeskrivningen ska innehålla och att innehållet ska anpassas utifrån vad som är en rimlig omfattning och detaljeringsnivå. Plan- och bygglagen, PBL, reglerar vad översiktsplanen ska innehålla. För planer där strategisk miljöbedömning krävs ska planen uppfylla miljöbalkens krav på en miljökonsekvensbeskrivning för strategisk miljöbedömning. På senare tid har även sociala konsekvensanalyser (SKA) kommit att bli vanliga inom den fysiska planeringen.

För en systematisk konsekvensanalys kan det vara användbart att ha planindikatorer som mäter förändringen före och efter genomförd plan. Här följer några exempel på planindikatorer som skulle kunna vara användbara i skärplansplanering.

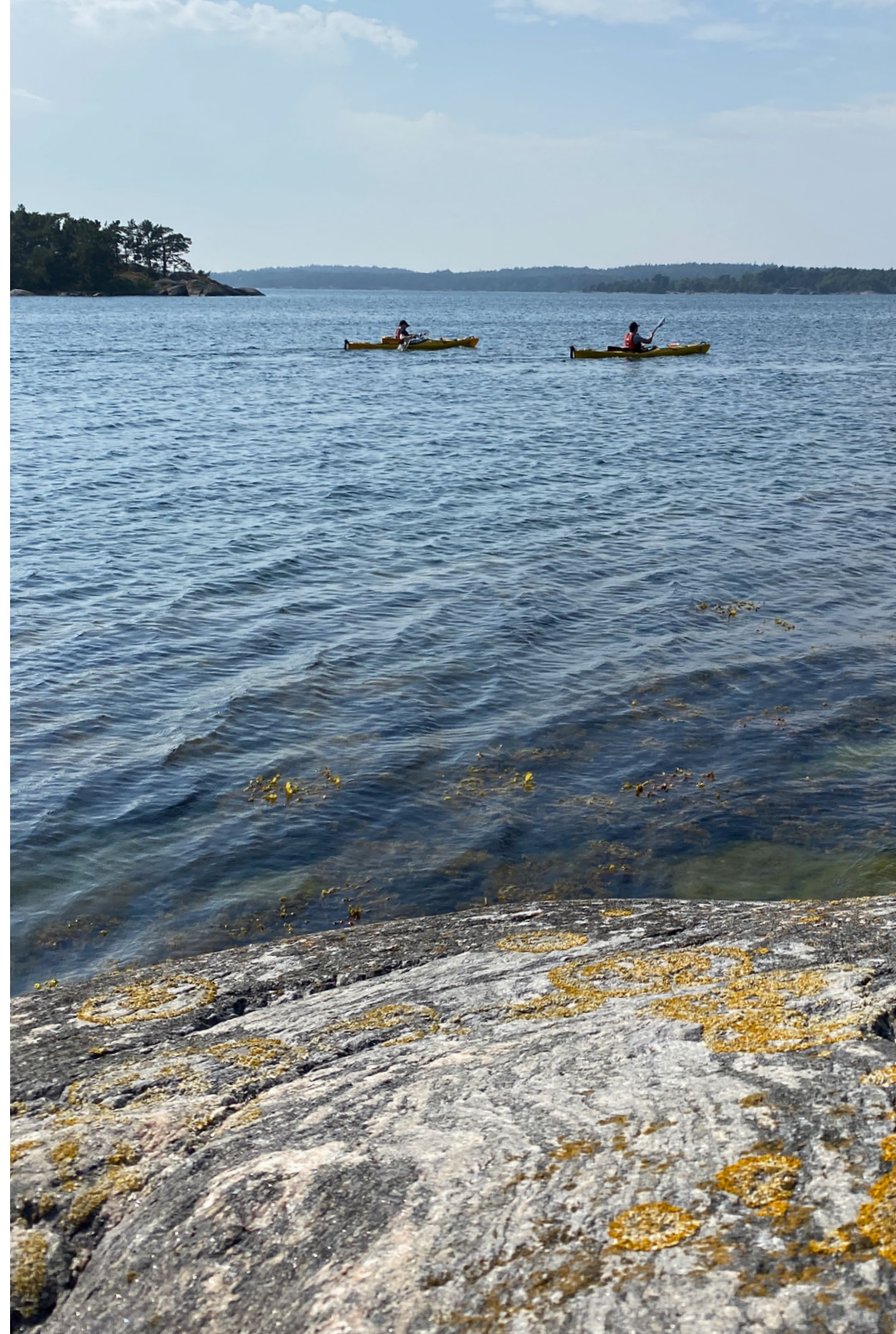
Planindikatorer kan användas både i nulägesanalyser och i analyser av planer. De bör mäta sådant som är relevant och avgörande för att ekosystem och samhälle ska fungera och utvecklas hållbart tillsammans. Det är en stor fördel om planindikatorer kan kvantifieras på ett enkelt för förståeligt sätt så att den kan kommuniceras med allmänhet och politik.

	PLANINDIKATOR
SAMHÄLLET	
Boende	Antal fastboende
Besökare	Antal besökare per år
Näringsliv	Antal företag
Kultur	Antal samlingslokaler
Utbildning	Antal skolplatser
Omsorg	Antal äldreboenden
Bostäder	Mångfald i bostadstyper
Bryggor	Antal bryggor
Kollektivtrafik	Turtäthet
Skärgårdstrafik	Antal allmänna bryggor
Yrkesfiske	Ton fisk per år
Jordbruk	Omsättning jordbruket
Skogsbruk	Omsättning skogsbruket
Friluftsliv	Antal båtplatser i friluftshamn
Ljudmiljö	Decibel dBA
Energi	Andel egenproducerad energi
Sandutvinning	Ton sand per år
Avlopp	Andel godkända avlopp
Avfall	Ton avfall per år
Kulturmiljö	Antal kulturhistoriskt skyddade miljöer
EKOSystemET	
Naturskydd	Hektar mark i naturreservat
Klimatanpassning	Hektar klimatskyddad bebyggelse
Naturskog	Hektar skyddad gammal naturskog
Fågelliv	Hektar fågelskyddsområden
Fiskbestånd	Populationsstorlek rovfisk
Våtmarker	Hektar våtmarker
Vikar	Hektar skyddade grunda vikar
Ytvattenkvalitet	Näringshalt i havsvatten
Bottenkvalitet	Hektar störda bottenar
Grundvattenkvalitet	Andel förorenat grundvatten
Grundvattentillgång	Grundvattennivå
Markföroreningar	Hektar förorenad mark
Betesmark	Hektar betad mark
Ängsmark	Hektar ängsmark
Jordmån	Hektar produktiv åkermark
Skogsbestånd	Hektar produktiv oskyddad skog

PLAN FÖR NÄMDÖOMRÅDET (TEST)

Detta är inte en komplett områdesplan för Nämdöområde, utan en principiell struktur med exempel på texter, kartor och bilder, som tar sin utgångspunkt i föreslagen modell för skärgårdsplaner beskriven i kapitel 2. Denna plan kan vara inspiration för andra områdesplaner i Sveriges skärgård samt ses som inspel i det pågående arbetet med Nämdös biosfärsområde samt till Värmdö kommuns Kust- och havsplan.

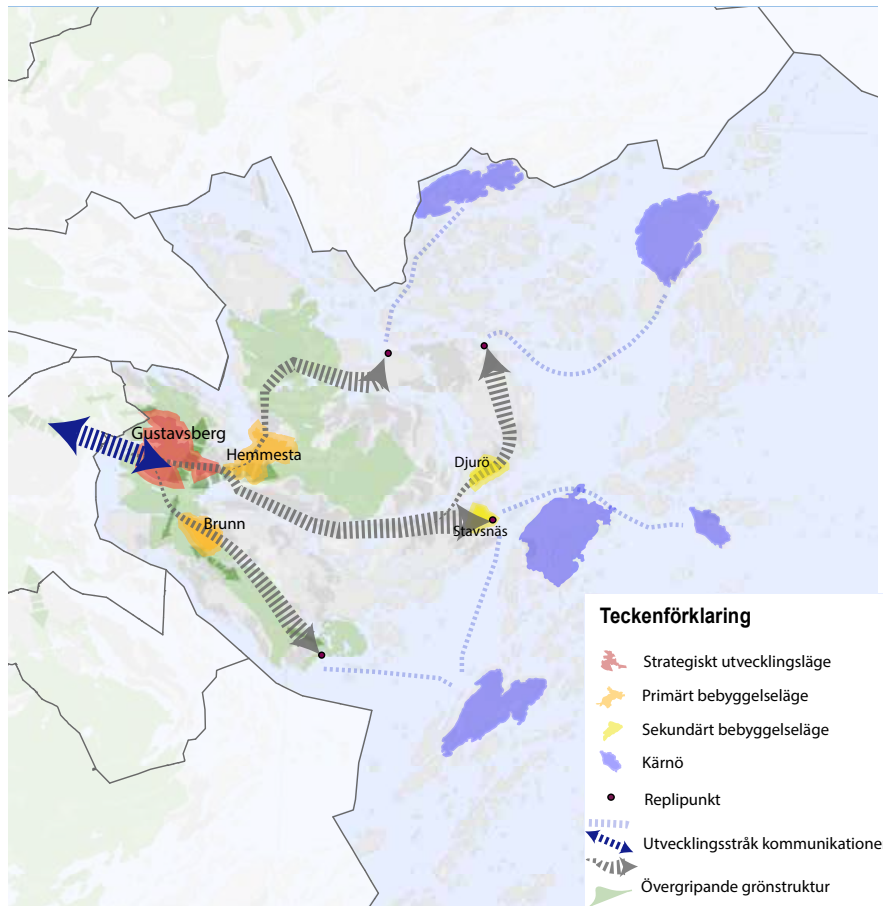

0. ORGANISATION

Eftersom detta är ett test och inte en faktisk planprocess så har ingen formell planorganisation formats.

Detta plantest har projektletts av konsulter på Spacescape i dialog med en arbetsgrupp och referenspersoner, representanter från statliga, regionala och kommunala myndigheter, Stockholms universitet och Göteborgs universitet samt Nämdö Green Archipelago.

1. OMRÅDESANALYS

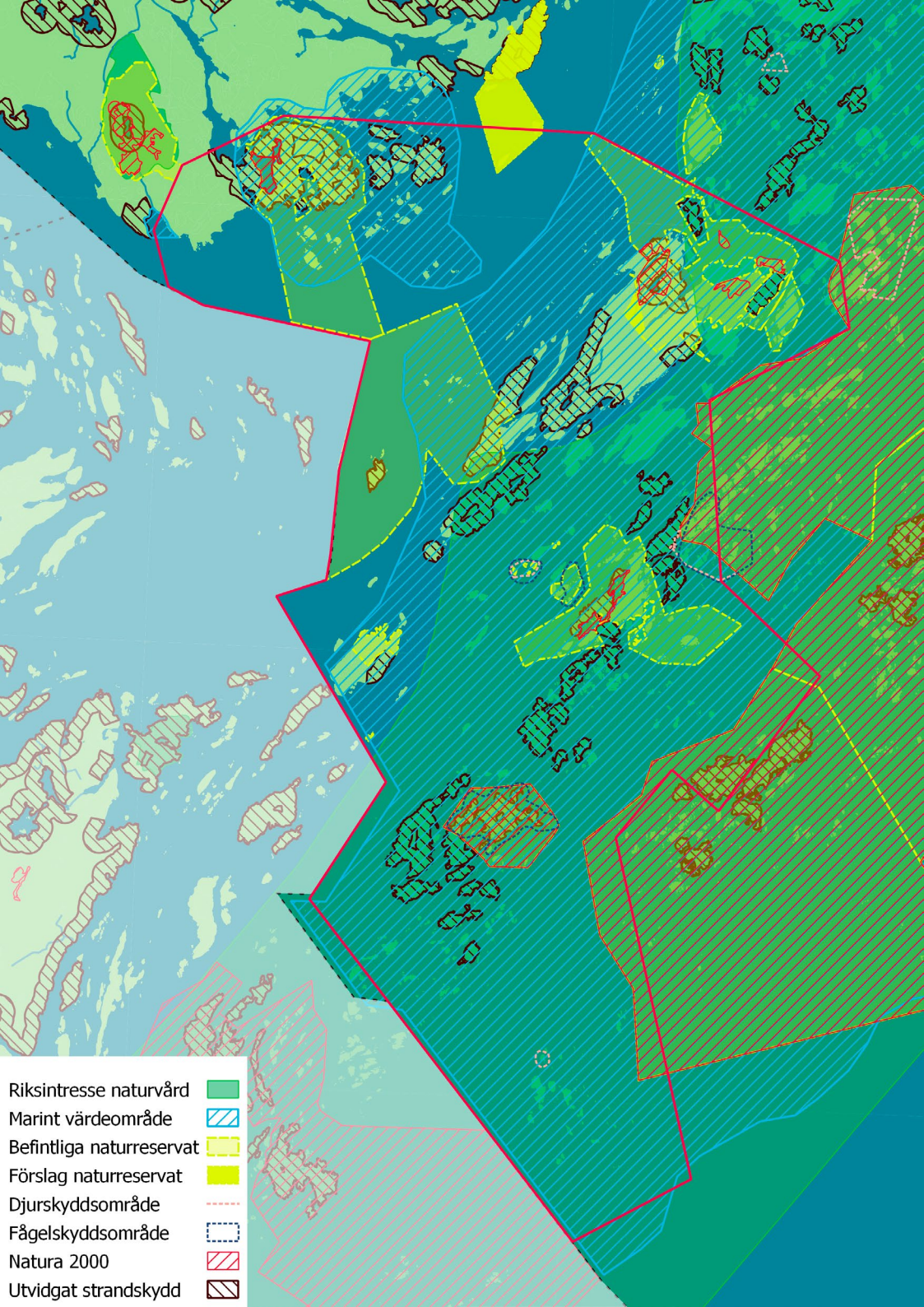
Utbyggnadsstrategi för Värmdö kommun.

Denna områdesanalys är till stora delar hämtad från Om-landsanalys av Nämndö skärgård (Plejfel & Cederlöf 2022). Analyskartorna har tagits fram i dialog med Värmdö kommun, Länsstyrelsen och Stockholms universitet.

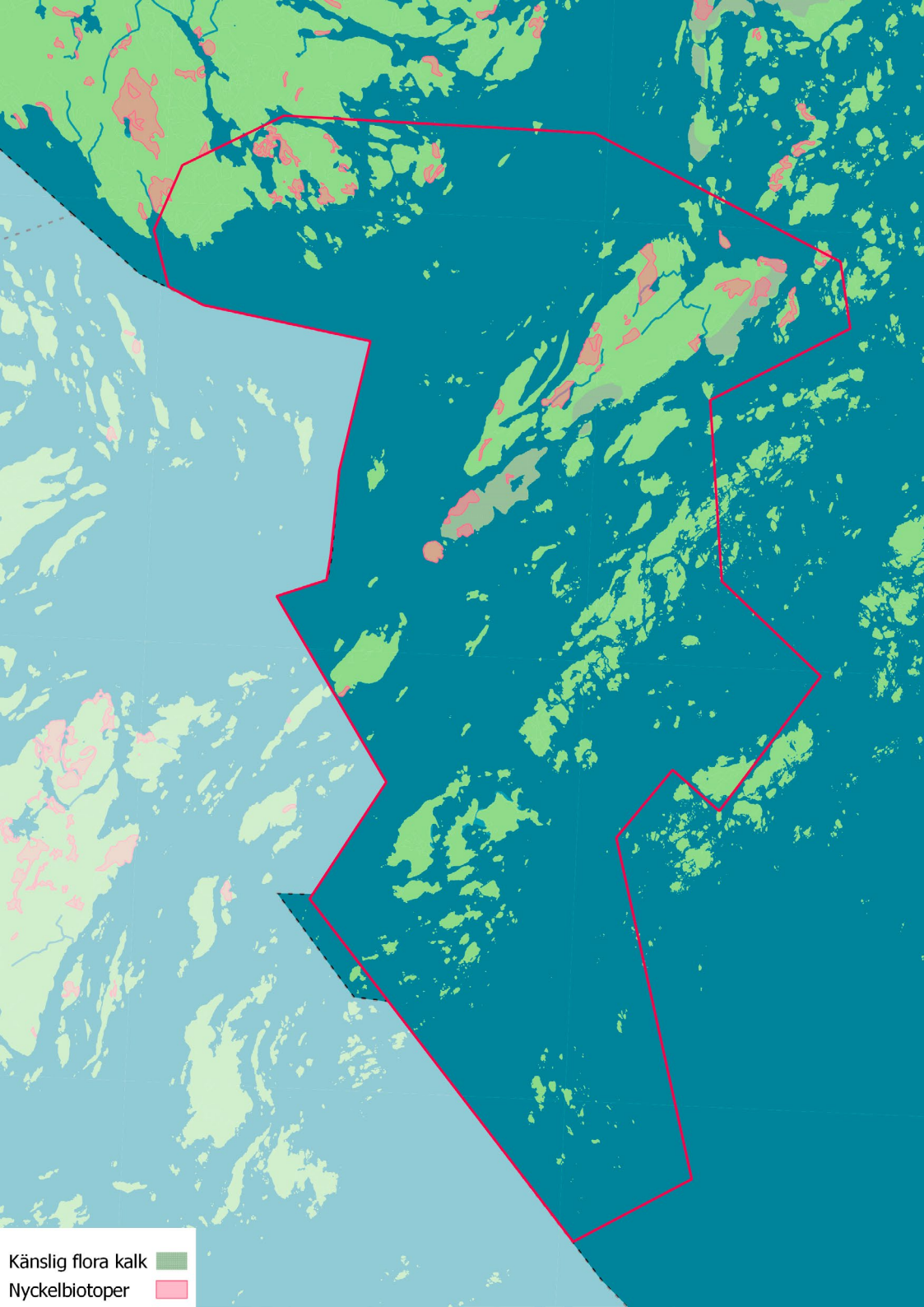
BEFINTLIGA PLANER OCH REGLERINGAR

Planområdet ingår i Värmdö kommuns översiktsplan. Här finns en mängd beskrivningar och riktlinjer som är vägledande för den fysiska planeringen av området. Här beskrivs bland annat utbyggnadsstrategin var Nämndö som kärnö ingår.

De fem kärnorna Svartsö, Möja, Sandön, Runmarö och Nämndö bedöms ha förutsättning för ett utbud av samhällsservice och infrastruktur tillräcklig för att utgöra basen i en levande skärgård. Det är också på dessa fem öar i kommunen som majoriteten av alla fast- och deltidsboende i skärgården lever. De fungerar som servicepunkter för befolkningen på de omgivande öarna samt för turism och friluftsliv. Kärnorna försörjs med en bastrofik av kollektivtrafik på vatten, vilket möjliggör resor till och från fastlandet året runt. För att möjliggöra en levande skärgård behövs bostäder för olika skeden och förutsättningar, en välfungerande service med skola och infrastruktur tillräcklig för att kunna bo, verka och leva i skärgården. Det ska finnas möjlighet för nuvarande deltidsboende att bli fastboende i skärgården och kunna arbeta pendla in till Stockholm och även arbeta hemifrån.

En stor del av planområdet utgörs av riksintresse för naturvård och majoriteten av området utgör ett marint värdeområde. På norra delen av Nämndö finns ett naturreservat, samt förslag på nytt naturreservat vid Tjusvik. Delar av planområdet utgör Natura 2000-områden. I princip hela Natura 2000-området öster om planområdet föreslås utgöra en nationalpark. Entrén till denna kommer att befinna sig inom planområdet. En stor del av Nämndö, framför allt den mittersta delen, har inga starka skydd i form av reservat.

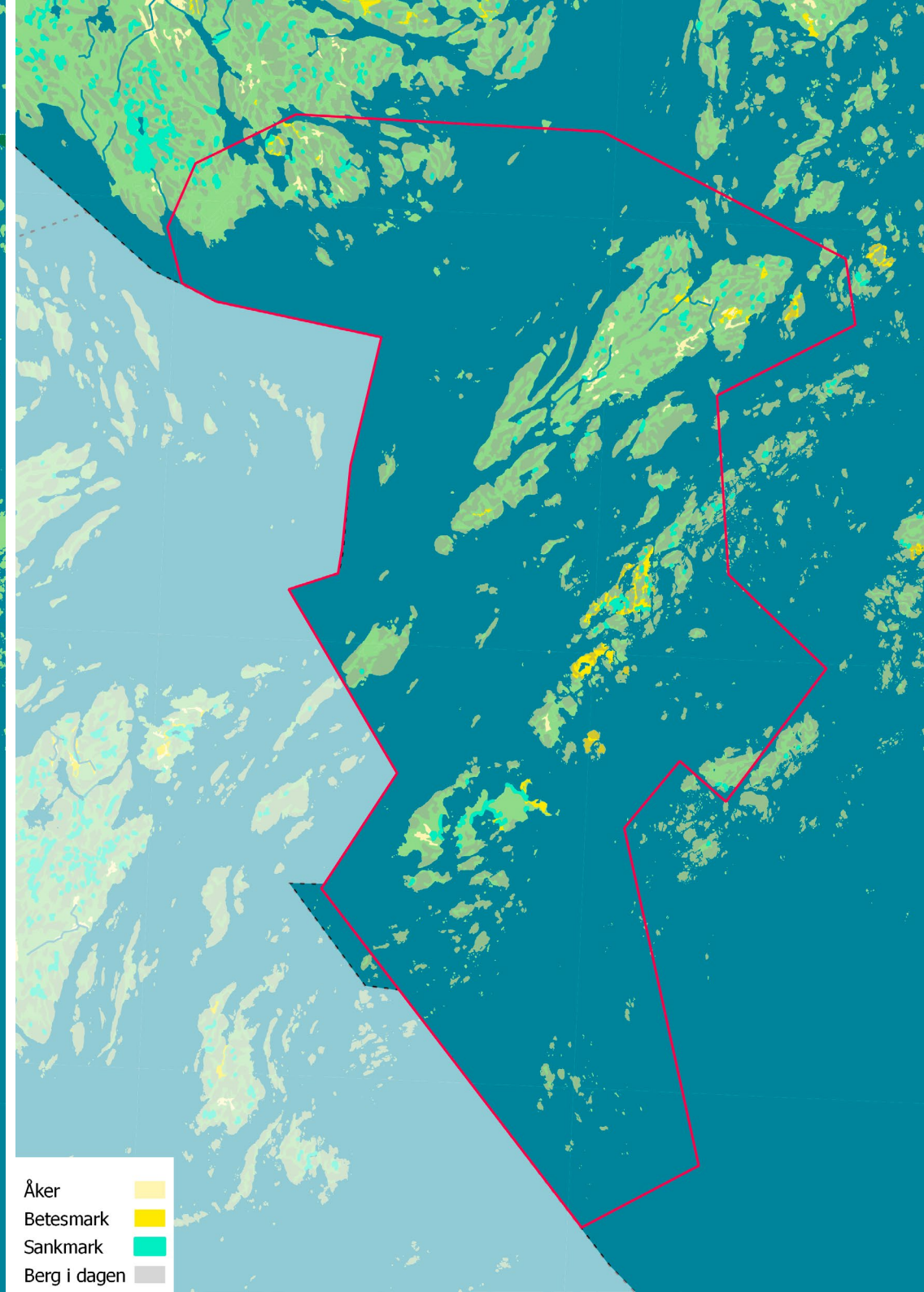
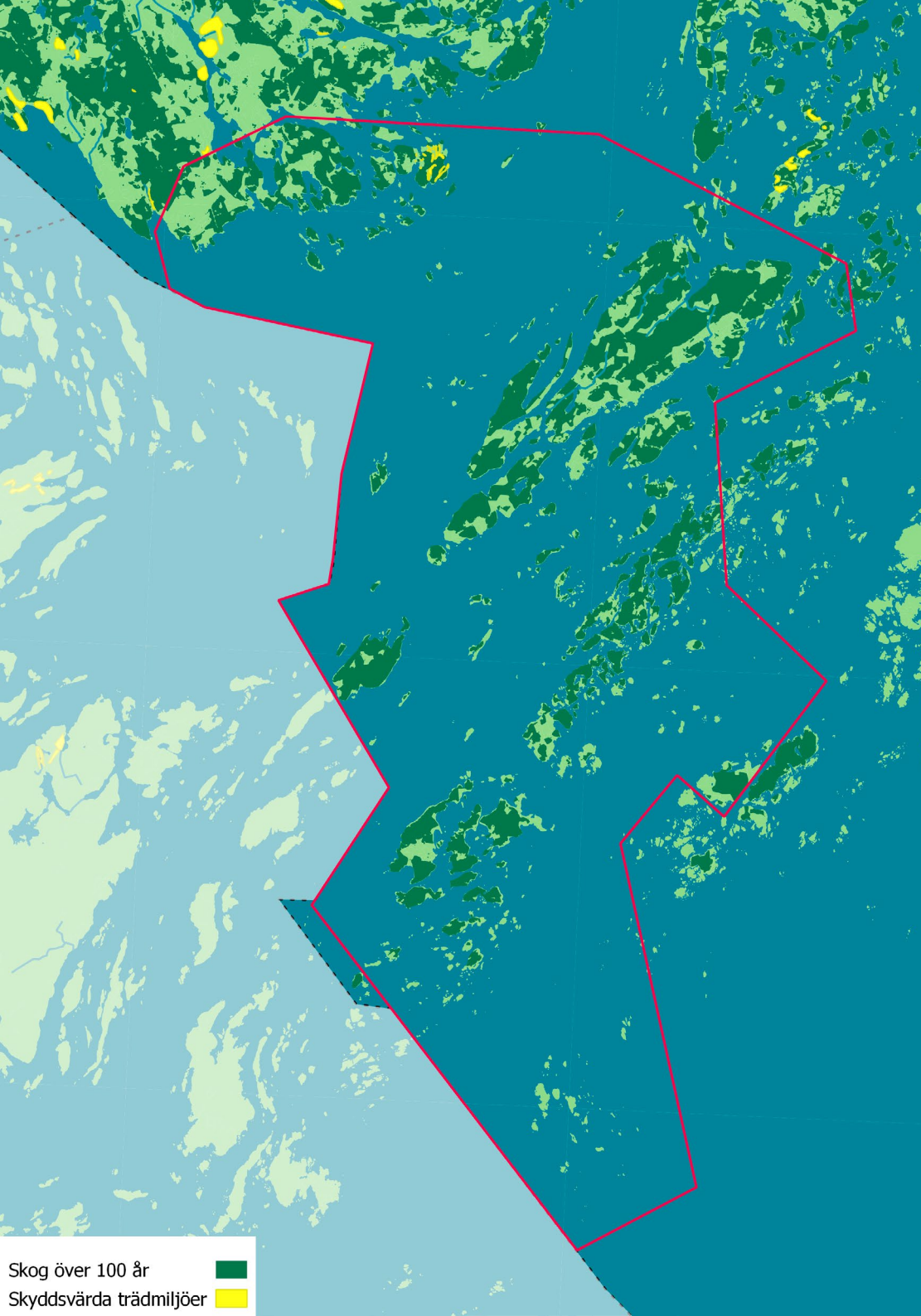
EKOSYSTEMET

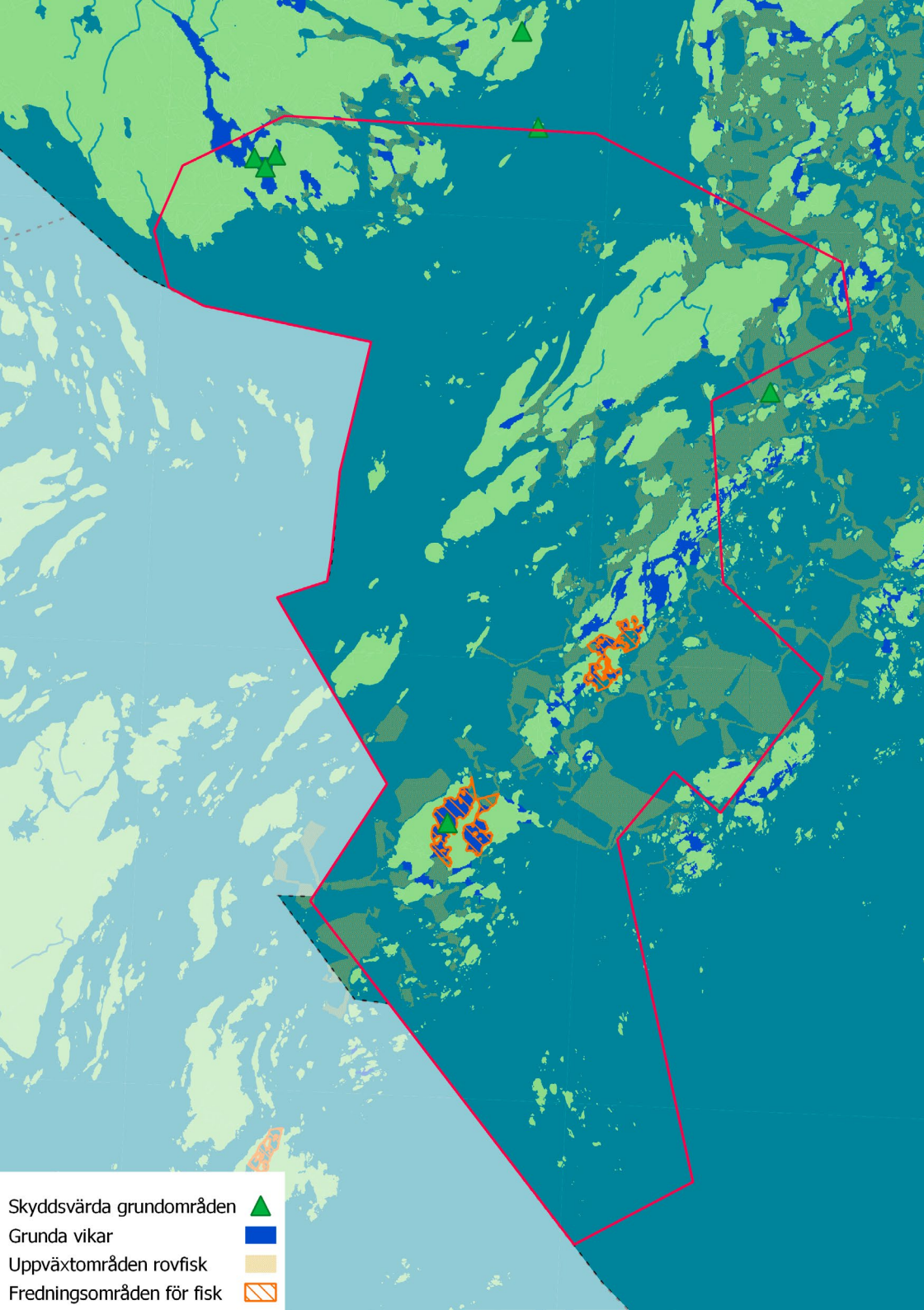
Naturmiljö på land - Själva Nämndö ö och de intilliggande, befolkade öarna är till stor del täckta av blandskog, barrskog och barrblandskog, med tall, gran, björk, al och hassel. På huvudön finns jordbruksmark för bete och foder. Nötkreatur och får betar på flera av öarna i skärgården, vilket ökar den biologiska mångfalden och bidrar till att hålla landskapet öppet. I avsaknad av kommersiellt skogsbruk blir många träd gamla och därmed fina häckningsplatser för stora rovfåglar, ugglor och hackspettar. På Nämndö finns gott om rådjur och hundratals dovhjortar, en art som introducerades för jakt. Hare och igelkott är arter som har försvunnit på grund av räv och grävling. Skyddade arter så som fladdermus, hasselsnok och groddjur finns i hela området. En del av Nämndö har bördig kalkstensjord som ger ett stort utbud av vilda blommor, särskilt orkidéer. Det lockar i sin tur sällsynta fjärilar, skalbaggar och insekter.

Delar av Nämndös mark utgörs av känslig flora på kalkhaltig mark utifrån Värmdö kommuns ESKO-kartering. Nyckelbiotoper befinner sig på de skogsklädda delarna av öarna.

Sammanhängande skog äldre än 100 år finns på alla öar. Speciellt skyddsvärda trädmiljöer finns på fastlandet i Björkvik.

Nämndös till stor del skogsbeklädda mark utgörs delvis av betes- och jordbruksmark i nordöst. Mindre områden med sankmark återfinns på Nämndö, och stora delar av ön karaktäriseras av berg i dagen. Öar som Jungfuskär har en stor mängd betesmark. Skärgårdsstiftelsen undersöker möjligheter att anlägga nya våtmarker inom deras mark på norra Nämndö och Uvön.

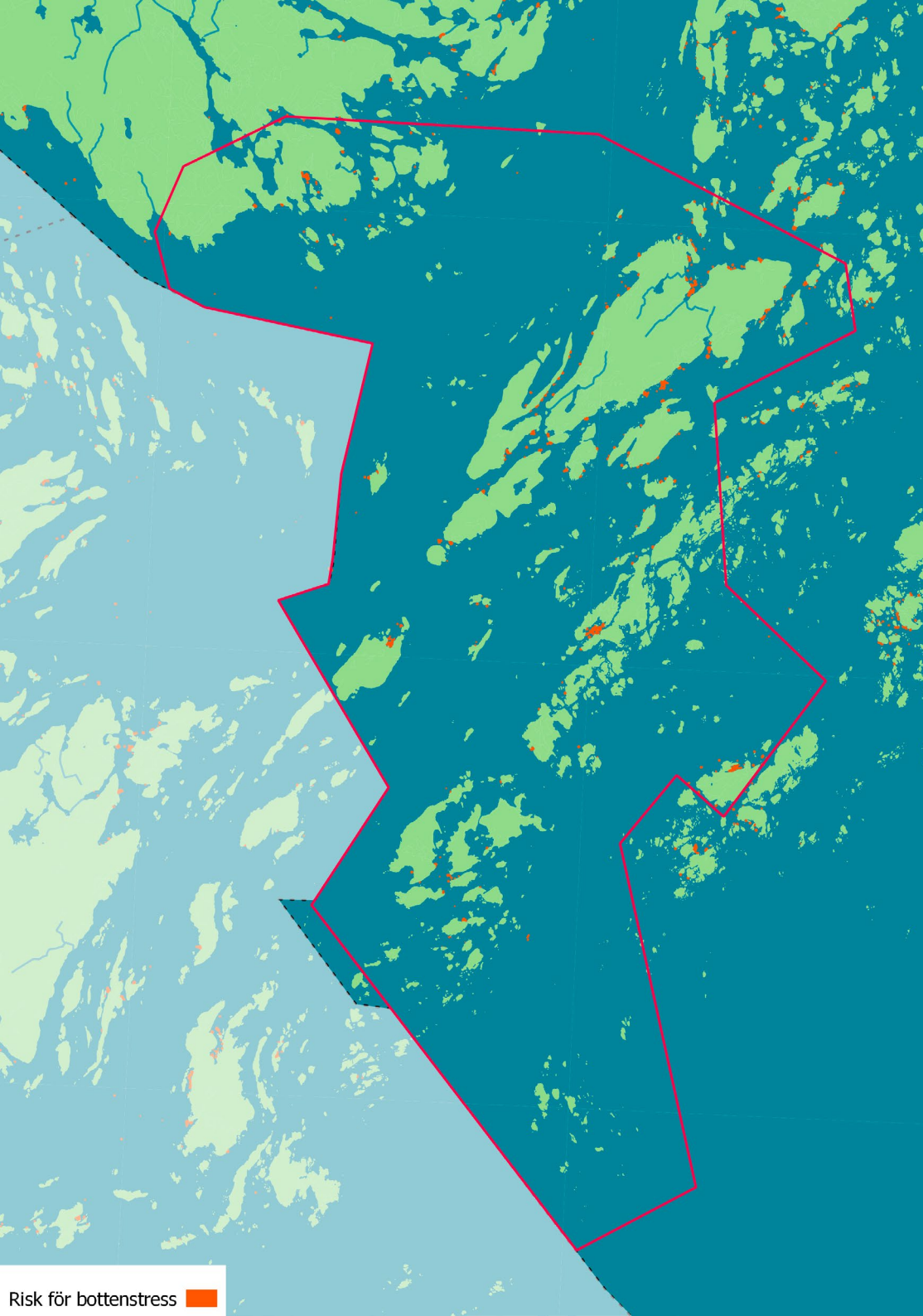

Skyddsvärda grundområden
Grunda vikar
Uppväxtområden rovfisk
Fredningsområden för fisk

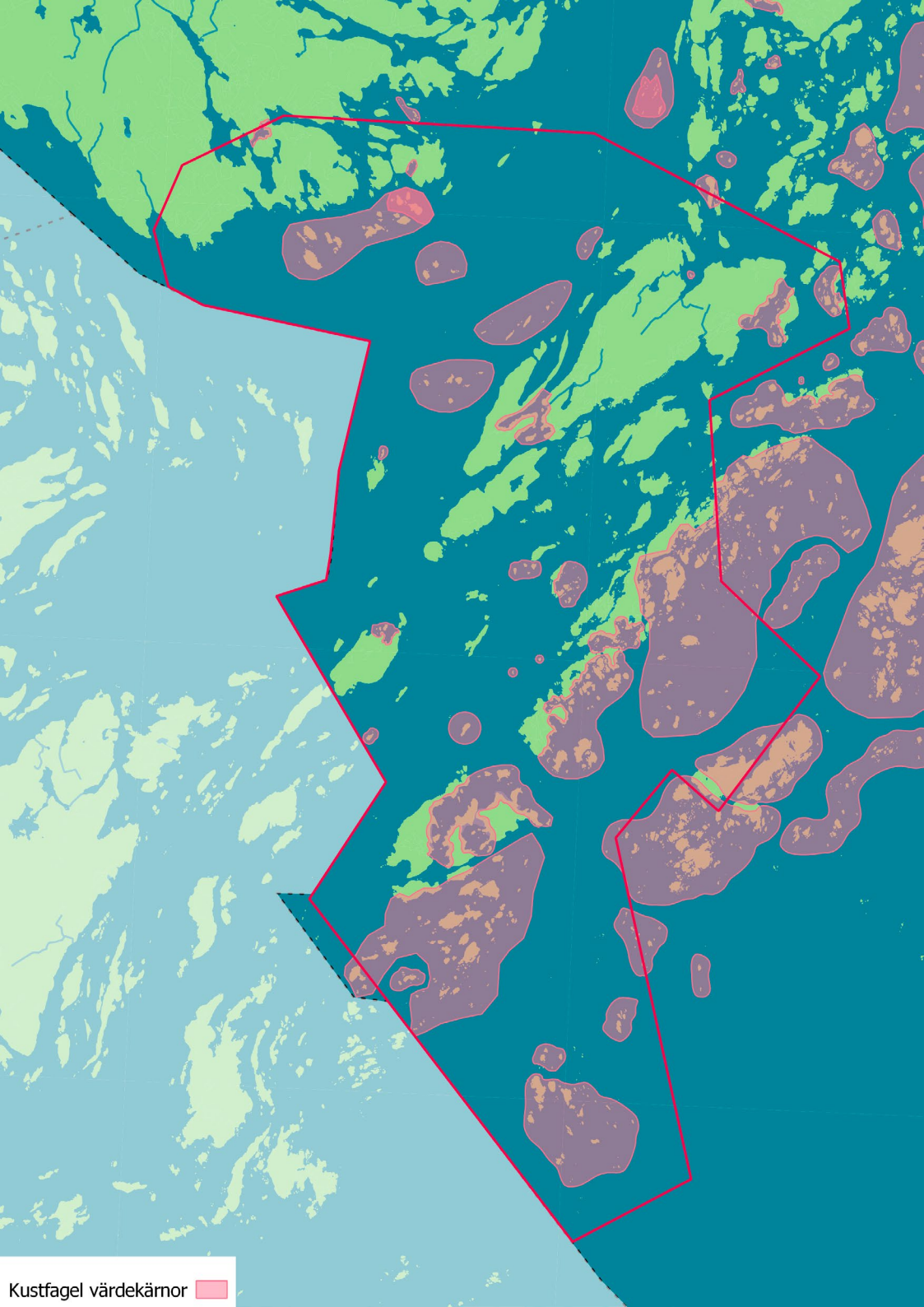
VATTENMILJÖ

Havet som Nämdö skärgård badar i är grunt, mellan öarna mindre än 25 meter djupt, men i Nämdöfjärden och nära öarna på den yttre, östra kanten finns det 70 meters djup. Bottnarna är ofta hårda och steniga vilket gör att musslor och blåstång trivs. Musslorna är ett viktigt vattenfilter och föda för stora fiskar, för uttrar och för sjöfåglar så som ejdern, en karaktäristisk fågel för Nämdö skärgård, som har minskat drastiskt i antal under de senaste decennierna. I Nämdö skärgård har de senaste decennierna setts en kraftig minskning av torsk och flundra samt gädda och abborre (sötvattensfiskar), och en ökning av spigg.

Flera grunda vikar finns längs med Nämdös nordöstra sida, tex vid Kalkberget och vid Boskapsön. Stora områden med grunda vikar och laguner finns också kring Jungfruskär och på fastlandet innanför Björkvik. Längs med strandlinjerna och i de sydöstra delarna av planområdet finns om uppväxtområden för rovfisk (gös, gädda, aborre). Två fredningsområden för fisk som innefattar grunda vikar finns i planområdet.

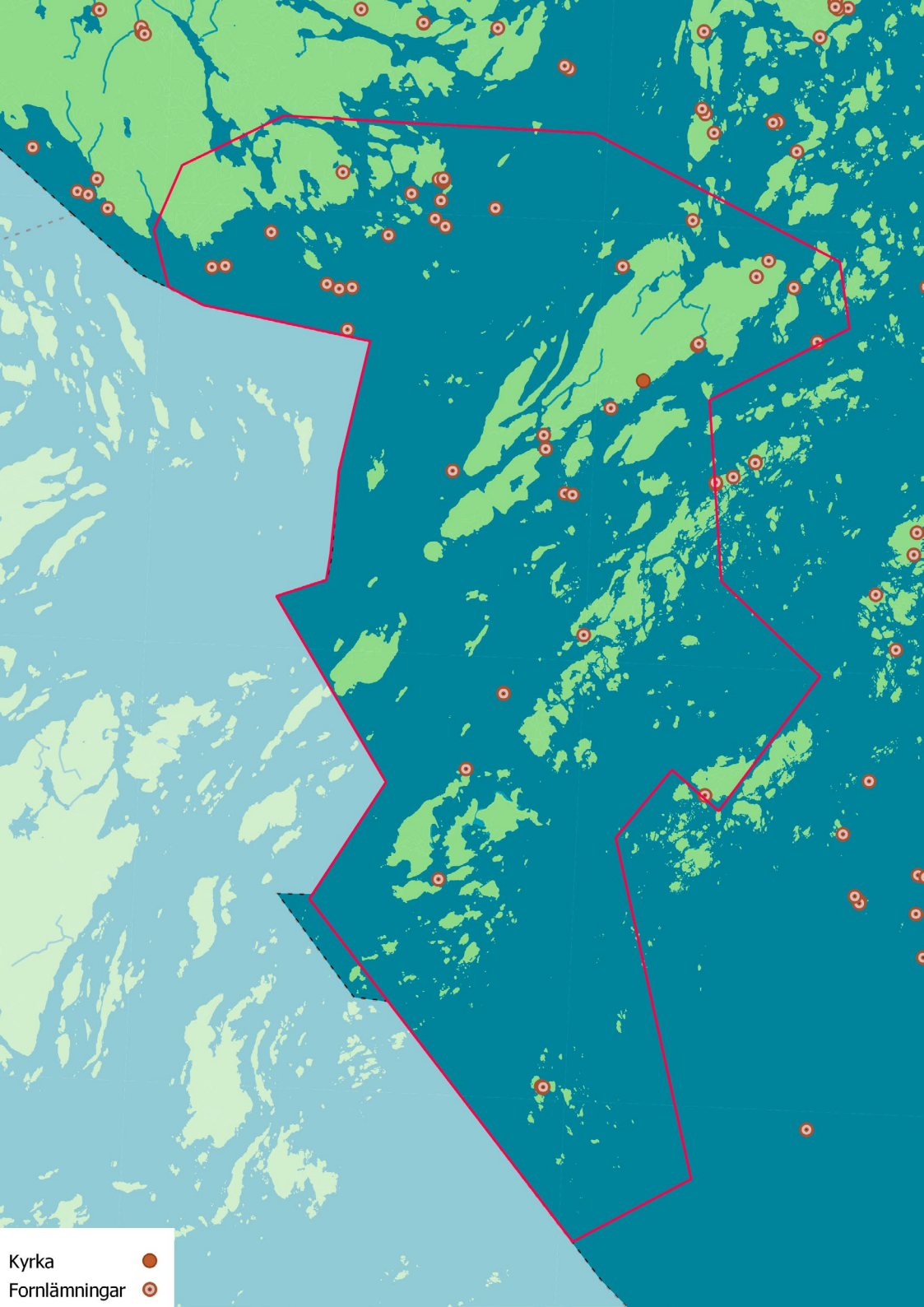

Datan från Havs- och vattenmyndigheten visar risk för störning på botten utifrån ankring eller stillastående, backande eller startande fartyg. Risken koncentreras vid färjelägena, framför allt kring Solvik men också Sand, Kalkberget och Östanvik och längs med stora delar av Nämndös strandlinje.

FÅGELLIVET

Inom planområdet finns värdekärnor för kustfåglar främst kring mindre öar och skär och i sunden mellan Nämndö och Uvön samt Nämndö och Boskapsön.

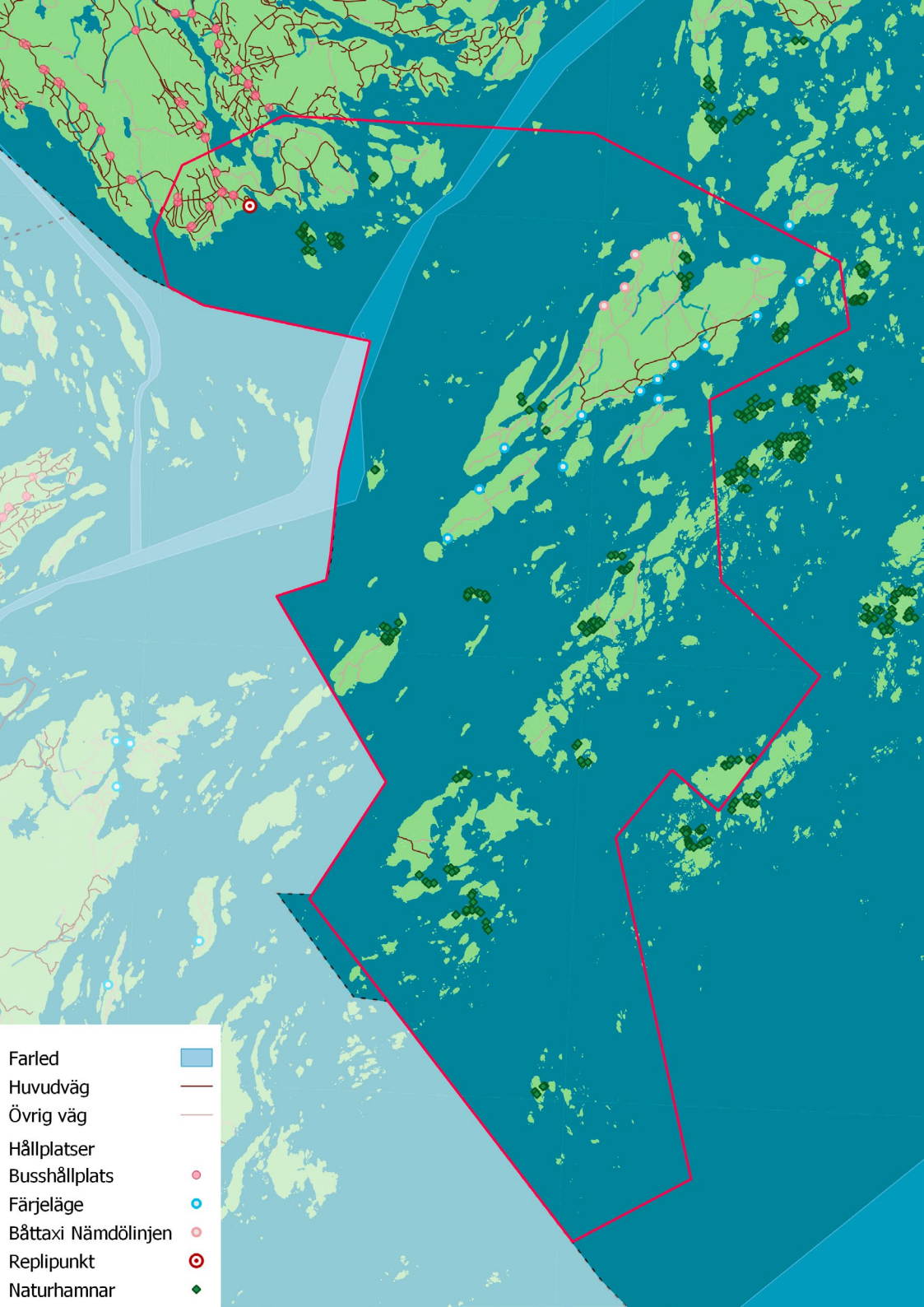

SAMHÄLLET

Kulturmiljö - Nämndö finns omnämnt i skrift redan på 1200-talet i kung Valdemar Seirs seglingsbeskrivning över leden utmed den svenska kusten till Reval i Estland. Troligen har ön varit bebodd ännu tidigare även om säkra fornlämningar saknas. På 1500-talet fanns åtta skattskrivna bönder i Vesterby, Vestanvich, Longvich, Rörstrand och på Mörtön. Sättegården Östanvik var den största gården, under vilken många av de kringliggande hemmanen lydde. Sommaren 1719 brändes nästan hela Nämndö av ryssarna. Östanviks gård låg tidigare vid Tyska församlingens feriekoloni, men byggdes efter rysshärjningarna upp längre söder ut, där man än idag kan se 1700-talshusen med sin gamla trädgård och allé. Dagens jordbruk drivs från den nya Östanviks gård, byggd i början av 1900-talet nära Östanviks brygga. Nämndös befolkning var som störst på 1870-talet med 321 personer i församlingen.

Det finns flera gamla kulturmiljöer på Nämndö. Nämndö kyrka byggdes 1876 och den gula prästgårdsbyggnaden i början av 1900-talet. Västanviks mangårdsbyggnad är från 1870. Vägkorset kallas för Skvallertorget. På Kyrknäset ligger ruinerna av den speciella rundkyrkan som invigdes 1798. Östanvik är en gård från 1700-talet, där det idag bedrivs ett ekologiskt lantbruk som hävdar kulturlandskapet. Vid Långvik finns hävdade betesmarker. Skärvassa är ett gammalt fiskeläge. Krokvik ett gammalt prästboställe. Västerby är förmodligen öns äldsta bosättning. Bunkvik var troligen en tilläggsplats på vikingatiden. Västerängs gård uppfördes 1870. I Sand finns en äldre hembygdsgård, bibliotek och den gamla skolbyggnaden. Flera fornlämningar finns spridda över hela Nämndöskärgården, i synnerhet på de större öarna.

Planområdet är rikt på fornlämningar, både till havs och på land. Mellan Solvik och Sand på Nämndö ligger Nämndö kyrka, med närhet även till hembygdsgård och Skärgårdsmuseum.

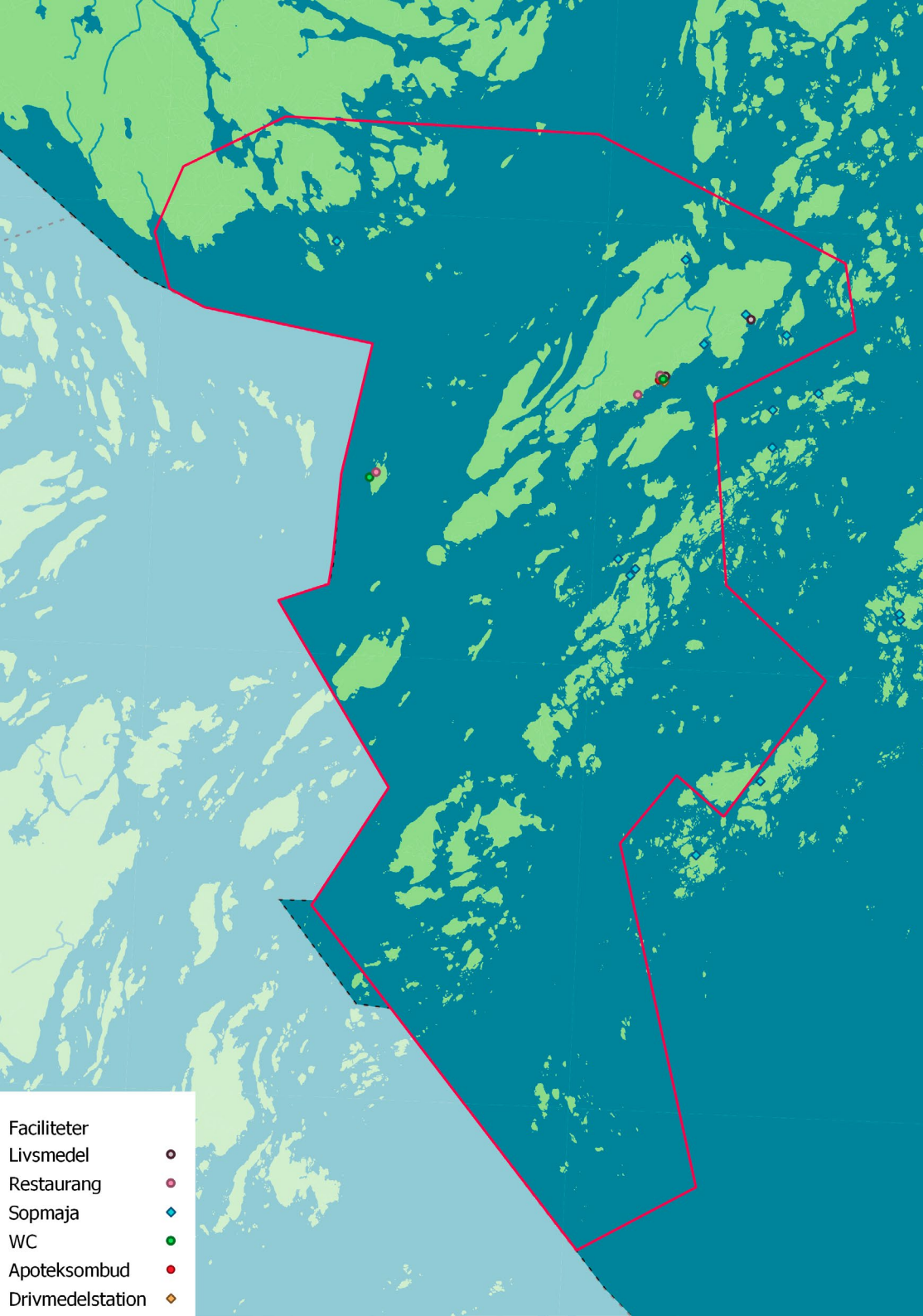

TRANSPORTER

Nämndö, tillsammans med Mörtö, Ekholmen, Orrön, Idöborg och Aspön, är en kollektivtrafikförsedd ö med gott om hållplatser där Waxholmsbolagets linje 17 trafikerar från Stavsnäs och längs öns norra och östra sida. Båttaxi / Skärgårdsexpressen Nämndölinjen nr 15 trafikerar den västra sidan. SL trafikerar Björkviks brygga med bussar från Slussen. En färjeförbindelse från Björkvik till Nämndö skulle vara snabbare än dagens från Stavsnäs.

På Nämndö finns Länsväg 60 som förbinder öns norra och södra delar. Den går från Östanviks i nordost till Bunkvik i sydost, cirka fem kilometer, med avtagsvägar till Solvik, Sand och Västerby. Vägen är smal och grusbelagd. Övriga vägar på Nämndö utgörs av traktorvägar och gångstigar. I öst-västlig riktning saknas goda vägförbindelser. Fina grusvägar, lämpliga för promenader och cykelturer, binder samman byar och bryggor på ön.

Väster om Nämndö finns en farled som utgör riksintresse för sjöfart. Farleder med fyrar, sjömärken, bryggor och sjökort underhålls av Sjötrafikverket. Båtlinjerna är i huvudsak Waxholmsbolagets.

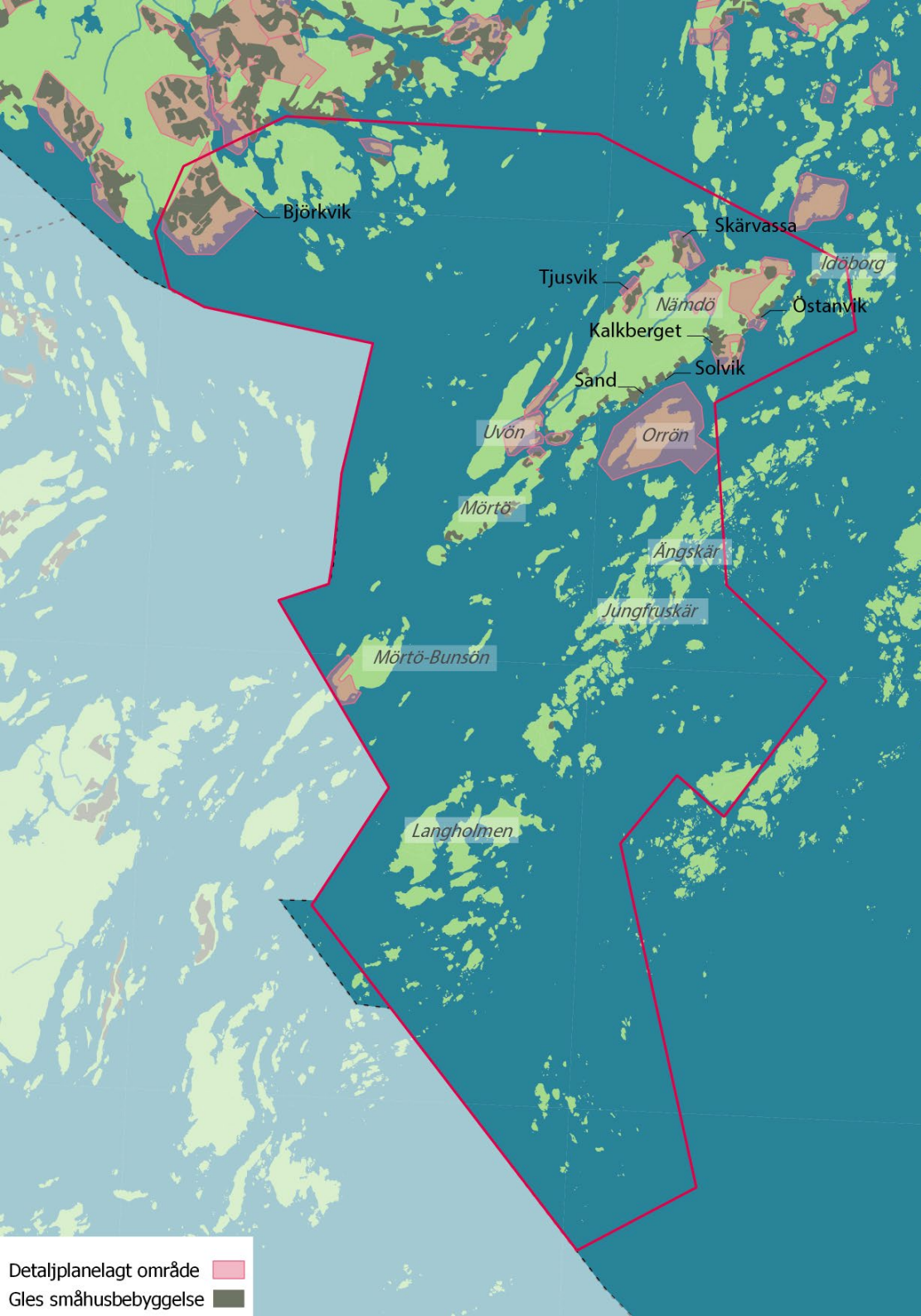

- Faciliteter
- Livsmedel
 - Restaurang
 - Sopmaja
 - WC
 - Apoteksombud
 - Drivmedelstation

SERVICE

De fem kärnöarna utpekade i regionplanen Svartsö, Möja, Sandön, Runmarö och Nämndö bedöms ha förutsättningar för ett utbud av samhällsservice och infrastruktur tillräcklig för att utgöra basen i en levande skärgård. Det är också på dessa fem öar som majoriteten av alla fast- och deltidsboende i skärgården lever. De fungerar som servicepunkter för befolkningen på de omgivande öarna samt för turism och friluftsliv.

I Solvik ligger en livsmedelsbutik, restaurang och bensinmack. Livsmedelsbutiken har öppet året runt, 2-3 dagar i veckan vintertid. I Sand ligger Hembygdsgården där Nämndö hembygdsförening huserar samt Gamla skolan med skärgårdsmuseum. Vid Östanviks gård bedrivs ekologiskt jordbruk. I Björkvik på Ingarö finns en restaurang.

BEFOLKNING

På Nämdö ö finns 28 bofasta och på de fjorton intilliggande öarna 49 bofasta. Antalet hushåll är 53 varav 47 har färjeförbindelse året om. 35 bofasta är pensionärer, 5 är under 16 år, 2 lever ensamma på sin ö. Man kan anta att denna population tillbringar i genomsnitt 300 dagar per år hemma på sina öar, sammanlagt 24.300 dagar. Går man längre bak i tiden är det tydligt att antalet folkbokförda på öarna har varierat. Mellan 2004 och 2010 ökade antalet folkbokförda på alla kärnöar utom Gällnö. Antalet fritidshus har däremot ökat stadigt på samtliga öar och totalt sett nästan fördubblats på 15 år. Det finns 266 fritidsfastigheter på Nämdö och 463 fastigheter på de omliggande öarna. Här bor 548 deltidboende nästan halva året. Besökande turister till Idöborg, Grundet, Bullerö, Solvik och Östanvik är sammanräknat cirka 60.000 personer per år. 300 båtar besöker dagligen Nämdöskärgården under högsommarsäsongen, varje båt med i medeltal 3 personer per båt, vilket blir 15 000 personer per år. De fastboende utgör 6% av den mänskliga närvaron i Nämdö skärgård, räknat i vistelsedagar. De deltidboende utgör 20%, de fritidsboende 39%, turisterna 20% och båtfolket 15%. Denna obalans mellan fastboende och besökare är en stor utmaning för hållbar förvaltning av Nämdö skärgård.

BEBYGGELSE

Det är främst på norra delen av Nämdö som detaljplanlagt mark återfinns. Bebyggelsen på Nämdö består av gles småhusbebyggelse, både permanent och fritidsboende, främst längs öns östra sida kring Sand, Solvik, Kalkberget och Östanvik. Två detaljplanlagda fritidshusområden finns på Nämdö i Tjusvik och Skärvassa. I Björkvik ligger bebyggelsen indragen en bit ifrån kusten. Vi bryggan i Björkvik saknas bebyggelse.

INFRASTRUKTUR

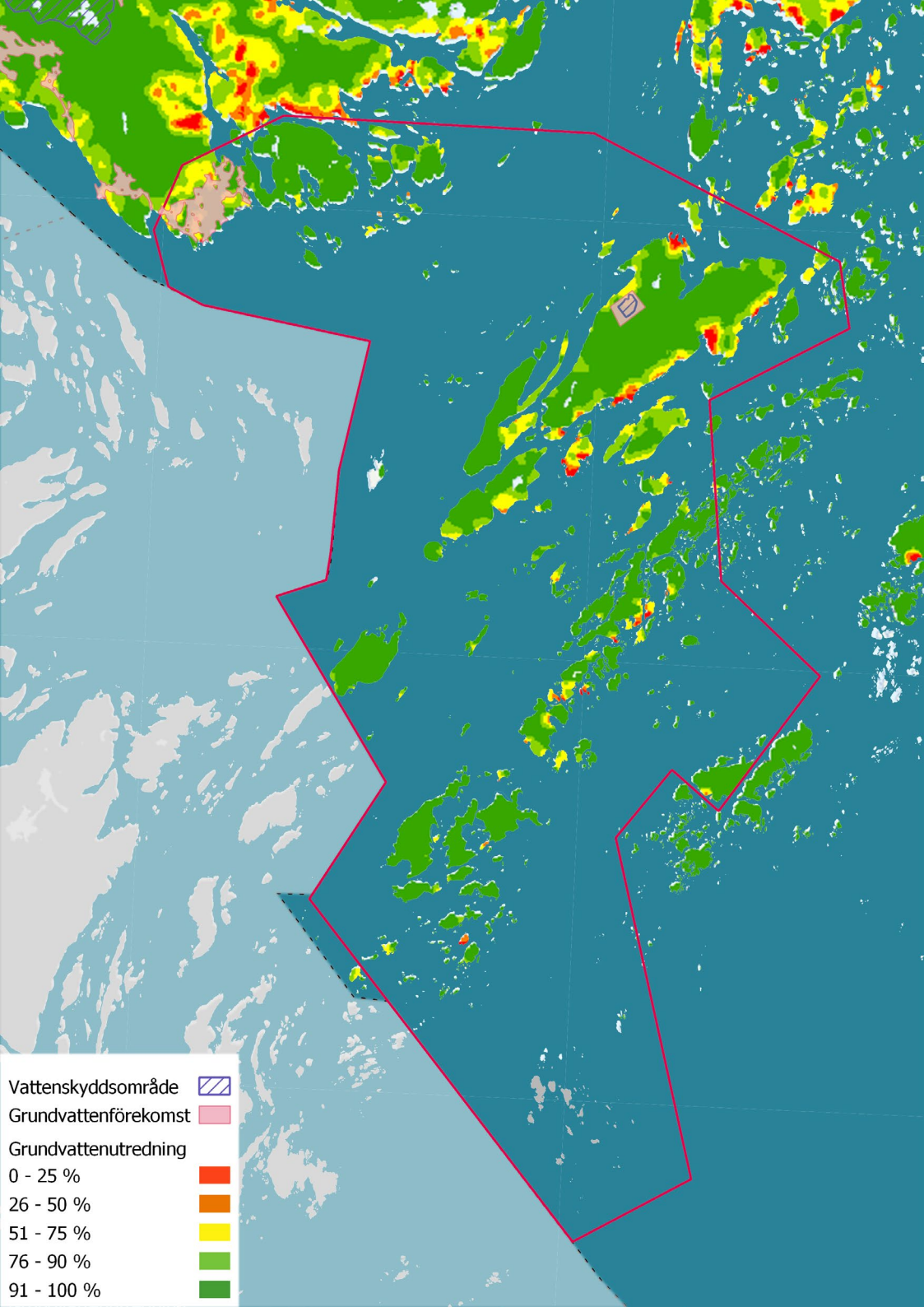
Nästan alla av Nämdö skärgårds bebodda öar är anslutna till elnätet som når Nämdöskärgården via Vattenfalls sjökablar. Husen värms till 90% med el, varav 2/3 via elnätet och 1/3 med luftvärmepumpar. Det fasta telefonnätet monteras successivt ner. Återstoden värms med ved. 400 hushåll på 32 öar har fibernät.

Farleder med fyrar, sjömärken, bryggor och sjökort underhålls av Sjötrafikverket.

AVLOPP OCH AVFALL

Avfall samlas från varje fastighet av ett privat företag under perioden maj-oktober. Vintertid får de fastboende själva föra avfallet till sopsamlingsanläggningar varifrån det sedan körs till fastlandet. I maj och i juli hämtar en sopbåt farligt och skrymmande avfall.

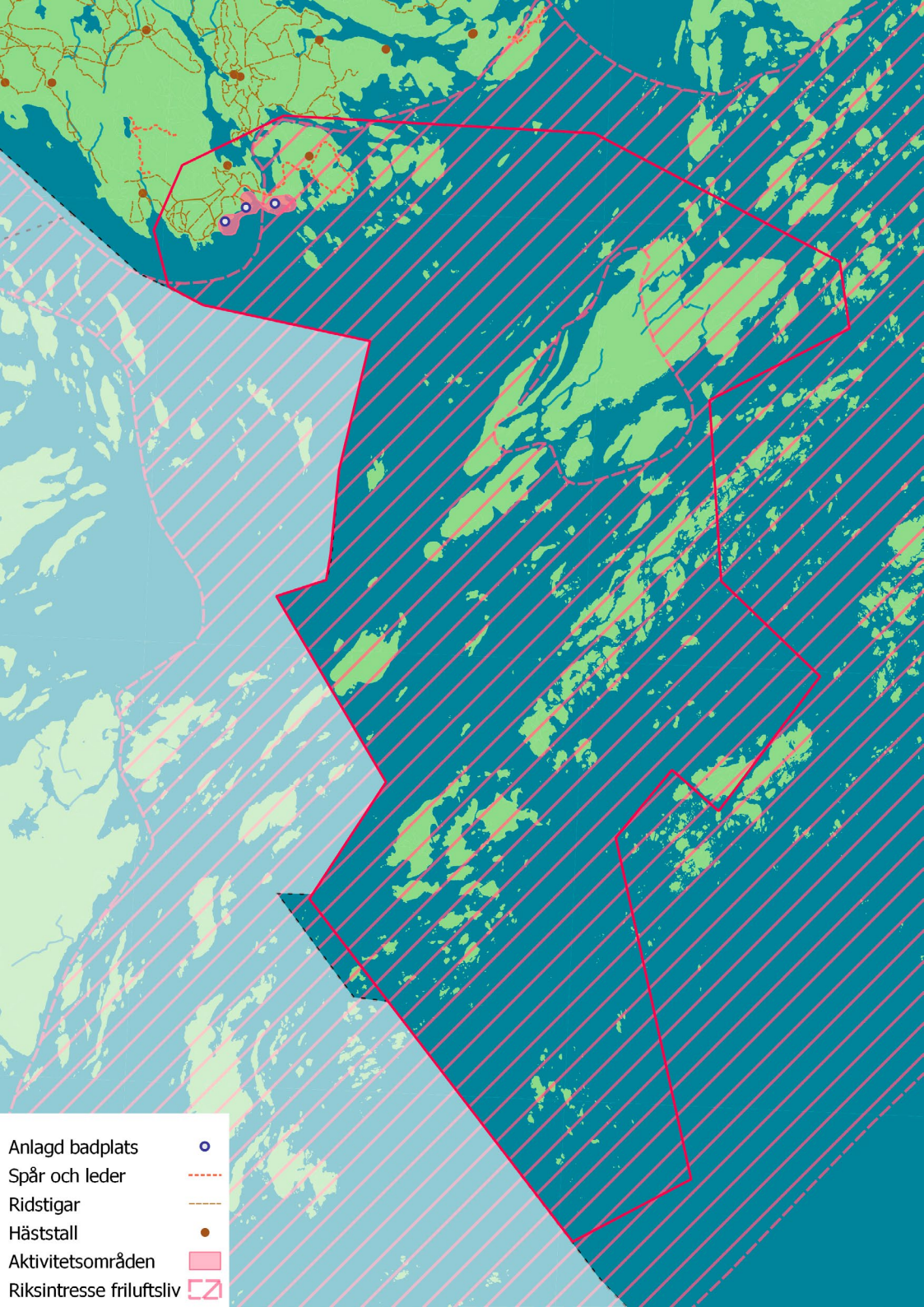
Enskilda avlopp får rena sitt BDT-vatten själva efter tillstånd från kommunen men de måste även ha kommunal slamtömning om man inte har dispens för det och komposterar själv. Förbränningstoiletter blir allt vanligare. Ett gemensamt avloppssystem för 13 fastigheter finns sedan år 2020 i Sand. Det finns inga möjligheter för fritidsbåtar att tömma sina tankar. Kommunen inventerar och inspekterar för närvarande avloppen på Nämdö.

FÄRSKVATTEN OCH GRUNDEVATTEN

Färskvattentillgången från grundvattnet är i flera delar av Nämndö mycket begränsat. 80 procent av fastigheterna har vatten från egen brunn, de flesta med drickbart vatten. Grundvattenuttaget ökar generation för generation med nya vanor, duschar och diskmaskiner. Den torra sommaren 2018 sinade några brunnar. I Tjusvik på Nämndö västra sida finns ett kooperativ med 35 fastigheter som har två djupa, gemensamma brunnar med frosthärdig funktion. I Solvik finns en avsaltningsanläggning för havsvatten.

På Nämndös norra del, nära Tjusviks hamn finns grundvatten som även utgör ett vattenskyddsområde. Området sammanfaller delvis med ett fritidshusområde. Detta är även förslaget som nytt naturreservat. Även det utbyggda området vid Björkvik har grundvattenförekomst. Enligt en grundvattenutredning (2020) har stora delar av Nämndö god grundvattenförekomst men har brister i lägen vid framför allt vid Sand, Kalkberget och Skärvassa. En inventering av Östanvik och Sands grundvattentillgångar visade att grundvattentillgången för Östanvik var tillräcklig för befintlig bebyggelse samt för viss framtida exploatering. Däremot visade resultatet att grundvattentillgången i Sand var begränsad och bedöms inte kunna belastas mer utan att vidta åtgärder som bättre lokalisering av brunnar och/eller avsaltningsanläggningar. Risken för saltvatteninträngning var hög för strandnära brunnar och något lägre för brunnar belägna längre bort från strandlinjen (>100 m).

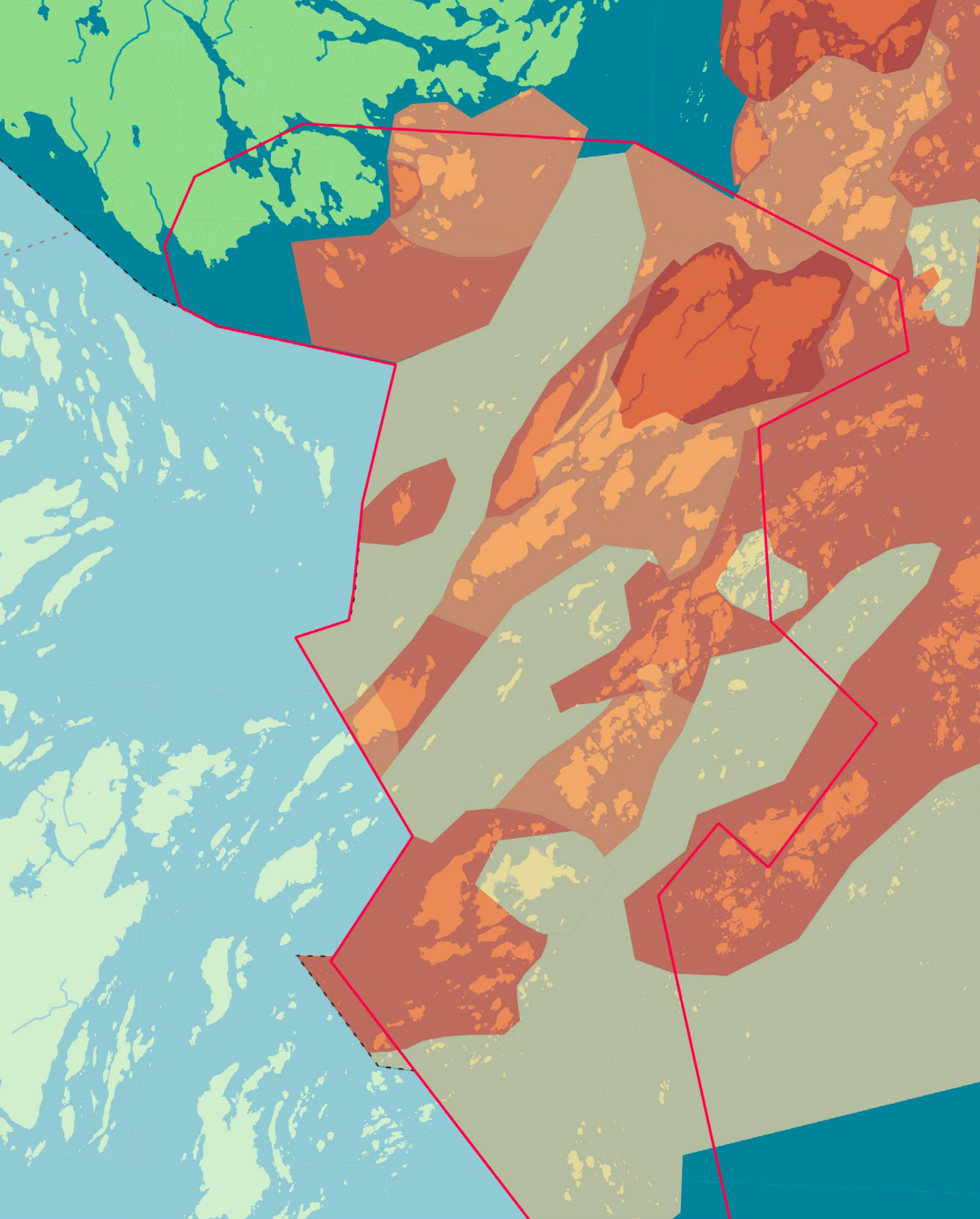

MARKÄGANDE

Huvuddelen av Nämndö skärgård är privatägd mark, bestående av stora och små markägare. Skärgårdsstiftelsen äger och förvaltar flera av naturreservaten. I Nämndö skärgård med omnejd äger olika stiftelser stora markytor som inte upplåts åt exploatering. Exempelvis har SEB och Scania upprättat stiftelser för olika rekreationssyften för viss personal, t ex jakt av dovhjort som för många år sedan hämtats till öarna eller semesterstugor. Vissa av områdena ses efter av avlönade tillsynsmän medan andra tillåts växa igen, med förlust av biologisk mångfald och attraktiva landskap som följd.

BESÖKSNÄRING

Solvik har nyligen gjort en ombyggnation och renovering. Här kan man handla i en livsmedelsbutik och äta på Nämndö Bistro & Champagnebar. Sjömacken har utrustats med automatiserade pumpar som möjliggör tankning dygnet runt av bensin och diesel. Det finns även gästplatser vid bryggorna både för besökare till butik och restaurang samt för övernattni- ning i gästhamnen. Grundets vandrarhem, konferens och servering lig- ger på ön Rögrund i Stockholms södra skärgård. Det ägs och drivs i liten skala med huvudbyggnad och småstugor för boende och möjlighet att hyra hela vandrarhemmet. Genom Grundet kan man också hyra enkla stugor på Långviksskär. Personalen på Grundet bor på öar i närheten. Idöborg är en restaurang, konferens, retreat samt stuguthyrning.

Friluftsområde Värmdö

Mindre frekvent besökt område – kräver egen båt

Område med hög andel fritidsboende

Välbesökt område – besöks främst med egen båt, hög täthet av naturhamnar

Välbesökt område med reguljär båttrafik och brett utbud av aktiviteter

FRILUFTSLIV

Nämdöområdet som helhet är ett välbesökt friluftsområde. Norra och västra Nämdö är mer välbesökt än södra delen, som till större del utgörs av fritidsboenden. Norra Nämdö är kollektivtrafikerat och har ett brett utbud av aktiviteter medan den västra sidan är mer välbesökt med egen båt.

Det finns inga anlagda eller officiella badplatser på Nämdö men gott om badmöjligheter. På fastlandet finns anlagda badplatser och området kring Björkö utgör ett aktivitetsområde med mycket högt värde. Björkö, som utgör ett välbesökt naturreservat har en vandringsled/stig. Inom planområdet finns också gott om stall och ridstigar.

NÄRINGSLEV

De bofastas företag i Nämdö skärgård är nästan uteslutande enmansföretag sysselsatta med att underhålla de fritidsboendes fastigheter t ex byggen, avlopp, avfall, fiber, färg, trä, sten, betong, avsättning, el och kablar, bryggor och transporter på land och vatten. Deltidsboende på Nämdö som har företag når en marknad med två miljoner kunder inom två timmar resa, vilket inte är vanligt i glesbygd. Mångsyssleri är vanligt i skärgården.

LANTBRUK

Östanviks Gård på Nämdö bedriver skärgårdslantbruk som skiljer sig en del från lantbruk på fastlandet genom sitt uppdrag som upprätthållare av biologisk mångfald på land och i vatten genom att betande djur gör att naturvärden upprätthålls, våtmarker och grunda vikar hindras att växa igen vilket renar vatten och säkrar fiskars reproduktionsmöjligheter. Östanviks gård är en levande småskalig gård med diversifierad verksamhet.

SWOT-ANALYS

Här följer en mycket kortfattad analys av Nämöskärgårdens styrkor, svagheter, möjligheter och hot (sk. SWOT). I scenariodelen diskuteras möjligheter och hot i ett vidare framtidsperspektiv.

Styrkor – Den rika naturmiljön på land och vatten, dess biologiska mångfald och vackra natur- och kulturlandskap. Många grunda vikar och fågelområden. Här finns en fast befolkning med stort engagemang och entreprenörskap. Aktivt bibliotek, hembygdsgård. Ett aktivt ekologiskt lantbruk. Ett högt besöksstryck sommartid och flera kapitalstarka besökare och fritidsboende gör att det finns underlag för investeringar i sommarservice.

Svagheter – Skola, äldreboende och livsmedel året-runt saknas på Nämö. Färjeförbindelsen från Stavsnäs är lång och långsam. Stor obalans i besökare sommar och vinter, vilket ger obalans i trycket på färskvattenanvändningen, avloppssystemet, avfallshanteringen. Färjeläget i Sand har högst bebyggelsestäthet idag. Även störst risk för grundvattenbrist, bottenstress, uppväxtområde för rovfisk och hög erosionsrisk. Solvik har också större risk för bottenstress men utgör inte ett uppväxtområde för rovfisk och har lägre erosionsrisk.

Möjligheter – Ökad fastboende befolkning ger underlag till ny skola och äldreboende. Satsning på ekoturism och nytt ekohotell. Utveckling av hela området tack vare ny nationalpark och satsningar via Nämö Green Archipelago och eventuellt Naturrum/Havsrum i Sand-Solvik eller i Björkvik diskuteras. Grunda vikar, betesmarker, naturskogar, våtmarker utvecklas och bidrar till en ökad biologisk mångfald.

Hot – Minskad fastboende befolkning gör att samhällsservicen minskar ytterligare. Ökat besöksstryck sommartid ger större problem med vatten, avlopp och avfall och störning av ekosystemet. Båttrafiken ökar och stör naturlivet i grunda vikar och ökar bottenstress. Energikris och lågkonjunktur kan göra att underlaget för kommersiell service, restauranger, hotell, konferens, sjömack minskar dramatiskt. Nya bostäder och verksamheter förvärrar grundvattenbristen, stör natur- och kulturmiljön. Naturskogar kan avverkas och betesmarker växa igen.

2. OMRÅDESDIALOG

Här beskrivs beslut, ställningstaganden och synpunkter om området från myndigheter, organisationer och privatpersoner.

MYNDIGHETSDIALOG

Globala, europeiska och nationella mål är viktiga utgångspunkter för all områdesplanering.

Naturvårdsverket driver arbetet med en ny nationalpark för Nämöskärgården. Nationalparken avser ligga utanför planområdet men sannolikt ha påverkan på besöksmängd och naturmedvetenheten i området.

Region Stockholm har i sin regionplan RUF5 och i Landsbygds- och skärgårdsstrategin beskrivet insatsområden för planeringen. Region Stockholm är också ansvariga för busstrafiken till Björkvik, som med en ny båtförbindelse till Nämö, kan få större betydelse och behov av ökad turtäthet. Om detta finns dock inget klart beslut. Waxholmsbolaget som driver den kollektiva sjötrafiken ägs av Region Stockholm.

Länsstyrelsen i Stockholms län ansvarar för naturreservaten (Björnö, Nämö, Jungfruskär, Hästholmen, Gymmerholmen, Villinge-Boskapsö). De administrerar även olika typer av offentliga stödprogram som kan hjälpa investeringar i landsbygd och skärgård. Några relevanta är Investeringar i kommersiell och offentlig service, Investeringar i rekreation och turism, Investeringar i småskalig infrastruktur, Investeringar för nya jobb på landsbygden, Stöd till hembygdsgårdar, Stöd till utveckling av natur- och kulturmiljöer, Bygd för Bygd, och Projektet Replipunkter i skärgården, som kan vara relevant för tex. Björkviks brygga.

Nämö kommun beskriver i sin översiktsplan mål och ramar för utvecklingen av kommunen. Nämö skola lades ned 2007. Diskussioner förs huruvida Nämö skola kan öppnas igen. En folkomröstning genomfördes 2021, för

eller emot centralisering av skolor och förskolor i kommunen generellt. Resultatet blev 5840 röster mot och 306 för. Flera medborgarmöten genomfördes i samband med folkomröstningen och engagemanget var stort hos ö-skolorna. Kommunen stöttar även utveckling av Björkviks brygga som ny replipunkt.

ORGANISATIONSDIALOG

Förutom nedan nämnda organisationer är Skärgårdarnas Riksförbund (SRF), Skärgårdens Intresseföreningars Kontaktorganisation (SIKO), Naturskyddsföreningen, Friluftsrådet och Svenska Turistföreningen också viktiga föreningar för skärgårdens utveckling och förvaltande.

Skärgårdsstiftelsen äger och driver naturområdena och naturreservaten Björnö, norra Nämö och Jungfruskär. De bedriver fastighetsförvaltning och naturvård utifrån reservatens skötselplaner, underhåller vägar, bryggor, sop- och toalettodrar (skärgårdsmajor), samt sprider besöksinformation. De har en allmän bastu vid Långvik. Skärgårdsstiftelsen avser framför allt utveckla avfallshantering och restaurera ett antal våtmarker på Nämö. De anser att ett naturum för nationalparken bör ligga i Björnö, snarare än på Nämö. Nämö är i jämförelse med andra kärnor i skärgården relativt svår att besöka.

Nämö Green Archipelago (NGA) är en ideell förening, verksam på Nämö och i Nämöskärgården. Föreningen bildades år 2020 för att samordna alla goda idéer till ett hållbart lokalsamhälle i Nämöskärgården efter Agenda 2030 och de globala målen för en hållbar utveckling. Hållbarhetsarbetet sker med hjälp av en förstudie för att undersöka möjligheterna för att bilda Nämöskärgårdens Biosfärområde. Förstudien finansieras av Världsnaturfonden (WWF). Biosfärkontoret ligger i biblioteket i Sand. NGA vill stötta lokala natur- och fiskevårdsprojekt, en ny skola, nya bostäder, lokal elproduktion samt skapa ett besökscentrum på Nämö.

Nämö Hembygdsförening är en ideell förening med ca 400 medlemmar, bestående av både fast- och fritidsboende samt gäster i Nämö skärgård. De

arbetar för att främja bygdens intressen, såväl inom kultur och miljö som näringsliv och övriga samhällsfrågor. De anordnar flera uppskattade aktiviteter året runt, allt från pubkvällar och filmvisningar till gemensamma promenader och teaterkurs för barn. Hembygdsföreningen vill öppna sjötrafiken till Nämdö från Björkviks brygga. Gruppen Nämdö skärgårdsråd har startas för att påverka den kommande nationalparken.

Nämdöskärgårdens företagarförening bildades 2019 och dess syfte är att bevaka gemensamma skärgårdsföretagarfrågor samt att förmedla information om tjänster som erbjuds i Nämdöskärgården. Föreningen hade 24 medlemsföretag 2022.

MEDBORGARDIALOG

Eftersom detta inte är en formell planprocess så har inte dialogmöten genomförts med boende, företagare eller besökare i Nämdöområdet. Kända undersökningar har här sammanställts.

Under våren 2022 genomförde Nämdö Green Archipelago (NGA) en enkätundersökning och intervjuer med syftet att kartlägga intresset för att bosätta sig i Nämdöskärgården. 22 enkätfrågor ställdes till 133 respondenter med någon form av anknytning till Nämdöskärgården. Nära 50% av de tillfrågade har tillgång till bostad som skulle kunna fungera som åretruntboende. Ca 50% av de tillfrågade har funderat på - eller skulle kunna överväga - att flytta ut. Avgörande faktorer för att det skulle bli aktuellt är öppnande av barnomsorg och skola samt förbättrade kommunikationer. För knappt 20 personer är det nödvändigt att hitta en ny bostad att hyra eller köpa. ”Det råder ingen tvekan om att det finns ett potentiellt underlag för hyresbostäder, bostadsrätter och - framför allt - ett öppnande av en skola.”, menar Lotten Hjelm, ordförande i NGA.

I Länsstyrelsens besökarundersökning (2021), som dock gällde yttre Nämdöskärgården, så framkom att de främsta besöksanledningarna var att uppleva öppet landskap, unika naturen, tystnad, lugn och ro och delvis socialt umgänge med vänner och fysiskt aktivt friluftsliv. Främsta aktiviteten är bada, sola, grilla och vandra. Främsta störningar är motorbåtstrafik och nedskräpning. Man önskar mer toaletter, bryggor, bojar, bastur.

I rapporten Nämdö omlandsanalys (har det genomförts flertalet intervjuer och möten med Nämdöborna. Ur denna dialog framkom bland annat att det önskas ett ”Havsrum” på Nämdö för att göra kunskap om livet under ytan tillgänglig för många skilda grupper året om i anslutning till nationalparken, samt att Havsrummet kan omfatta grannöar, civilsamhället, stiftelser, kommun och region. Många lokala aktörer i Nämdöskärgården ser fram emot den blivande nationalparken men är varse om riskerna om det inte sker på rätt sätt. En del andra är skeptiska och tror att nationalparken kommer hindra skärgårdens utveckling. Överlag ser de flesta som deltagit i projektet turismen som en viktig potentiell inkomstkälla för skärgården.

3. SCENARIER

Här beskrivs trender och scenarier för utvecklingen i Näm-döområdet. Det är de osäkra trenderna som skapar olika scenarier, olika möjliga framtider. Scenarierna är förenklingar som syftar till att synliggöra vägval i utvecklingen av området. De kan också läsas som del av en riskanalys. Tidshorisonten är 2040. Scenarierna är inte målbilder eller visioner utan möjliga framtider, med sina både negativa och positiva konsekvenser.

GLOBALA TRENDER

Starka globala trender sedan förra sekelskiftet har varit bland annat varit urbaniseringen, digitaliseringen, globaliseringen, klimatförändringar, och segregationen. Pandemin har förstärkt digitaliseringen, tex möjligheter att arbeta hemma, men försvagat urbaniseringen och kollektivtrafiken något. Det finns ett ökat intresse att bo segregat i storstadsnära landsbygd, samt omvandling av fritidsboende till permanentboende. En begynnande energikris skapar högre priser på bränsle, el och mat som lär leda till en låg konjunktur. Höga energi- och transportkostnader drabbar landsbygden särskilt hårt. Teknikutvecklingen gör att det blir enklare att arbeta och bo på landsbygden. Industrialiseringen av fisket har lett till utfiskning av Östersjön. Detta är relativt säkra trender.

Osäkra globala trender är framför allt hur lång och allvarlig lågkonjunkturen, råvarubrister, militära konflikter och energikrisen som förstärks av klimatkrisen kommer att bli.

LOKALA TRENDER

Det har länge funnits ett starkt exploateringstryck på Stockholms skärgård. Efterfrågan var, är och kommer fortsätta vara hög på fritidsboende, vilket ska-

par höga mark- och bostadspriser. Friluftslivet och båtlivet är ständigt ökande, vilket skapar tryck på naturen men också gynnar besöksnäringen. Det lokala näringslivet är i huvudsak sysselsatta med service för de fritidsboende, vilket kan tänkas öka. Antalet permanentboende har minskat stadigt senaste åren, men har efter pandemin stabiliserats sig. Nationalpark och biosfärsområde planeras, vilket drar mer resurser till naturvården i området. Men den biologiska mångfalden är minskande, igenväxning sker, och övergödning ökar. Det lokala föreningslivet är på nedåtgång. Yrkesfisket är utdöende. Grundvattnet blir allt lägre på grund av ökad exploatering. Dessa är relativt säkra trender.

Osäkra lokala trender är förändring av antalet permanentboende samt hur den kommunala markpolitiken på Värmdö kommer att hantera exploateringsintressena och naturskyddet i området och om den regionala politiken kommer att satsa på ökad kollektiv båttrafik.

SCENARIER

Ovan nämnda starka säkra trender för området ger en stabilitet i utvecklingen. De osäkra trenderna skapar olika möjliga scenarier för framtiden. De osäkra trenderna kan illustreras med två axlar, den vertikala axeln representerar, mycket förenklat, globala ekonomiska aspekter, och den horisontala axeln representerar den lokala planeringspolitiken.

Den vertikala axeln visar global och nationell osäkerhet kring konjunktur och energitillgång. En stabilare lågkonjunktur och en kort och mindre allvarlig energikris får liten påverkan på investeringsviljan, bostadsmarknad och företagande i området. En lång och djup globala lågkonjunktur och energikris kan tänkas få stor påverkan på den lokala ekonomin.

Den horisontala axeln visar den lokala osäkerheten kring exploaterings- och naturskyddspolitik. En bevarandeariktad politik bromsas förändring och betyder ett starkare skydd av befintlig bebyggelse, mark, natur och vatten. En utvecklingsinriktad politik kan frigöra mark för byggande, vägar, bryggor, hamnar och farleder, kan innebära satsningar på ny samhällsservice men utgöra

Stabil konjunktur
och energitillgång

SEGREGERAD SKYDDAD SKÄRGÅRD

VÄXANDE EXPLOATERAD SKÄRGÅRD

Bevarande-
inriktad
planerings-
politik

Utvecklings-
inriktad
planerings-
politik

KRYMPANDE ORÖRD SKÄRGÅRD

STAGNERAD BELASTAD SKÄRGÅRD

Djup lågkonjunktur
och energikris

ett hot mot natur- och kulturmiljön.

Dessa två osäkerheter skapar följande fyra scenarier för Nämdöområdet:

- **Scenario 1. Segregerad skyddad skärgård**
- **Scenario 2. Växande exploaterad skärgård**
- **Scenario 3. Krympande orörd skärgård**
- **Scenario 4. Stagnerad belastad skärgård**

Beskrivning av dessa och deras konsekvenser diskuteras nedan. Scenarierna är inte målbilder eller visioner utan sannolika framtider, med både positiva och negativa konsekvenser.

KONSEKVENSBEDÖMNING

För att utvärdera scenarier och planalternativ så görs en enkel konsekvensbedömning av dessa och en jämförelse dem emellan.

Scenario 1. Segregerad skyddad skärgård - Med en stabilare konjunktur och en bevarandeariktad planeringspolitik kommer enstaka nya bostäder bara att tillkomma inom befintlig bebyggelse. Fokus är fritidsbostäder och några enstaka omvandlas till permanentboende för distansarbetande storstadabor. Ingen skola, vård eller äldreomsorg kommer till. Den kollektiva båttrafiken kommer inte utvecklas utan vara beroende av privata initiativ. Värdefull natur skyddas vilket främjar känsliga arter och fiskebeståndet. Båtlivet kommer fortfarande vara intensivt. Det lokala näringslivet kommer växa tack vare fler fritidsboende och besökare som behöver service. Jordbruket gynnas av köpstarka kunder men skogsbruket är begränsat på grund av naturskyddet.

Scenario 2. Växande exploaterad skärgård - Med en stabilare konjunktur och en utvecklingsinriktad planeringspolitik kommer det att kunna byggas många nya bostäder, både fritidshus och permanentboende. Detta genererar underlag för ny skola, vård, äldreomsorg samt för nya kollektivtrafikförbindelser, exempelvis direkt till Björkvik. Undantag kommer att göras för strandskyddet och naturskydd för att skapa attraktiva bostäder. Stora investeringar måste göras i vatten och avloppssystemen, för att klara grundvattnet. Besöksstrycket kommer öka på naturen och nya besöksanläggningar, naturum,

och gästhamnar tillkommer. Efterfrågan ökar på levande lantbruk och närodling. Om inte noggrann planering och styrning sker av båttrafik, friluftsliv och sportfisket kan känsliga arter och biotoper komma att störas ytterligare. Det lokala yrkesfisket kan dock gynnas av ökad besöksnäring, förutsatt att fiskebeståndet förvaltas hållbart.

Scenario 3. Krympande orörd skärgård - Med en djup lågkonjunktur och en bevarandeariktad planeringspolitik kommer det sannolikt ske en utflyttning av permanentboende, vilket ytterligare minskar underlaget för samhällsservice. Inga nya bostäder byggs. Båt- och friluftsliv och besöksnäringen i stort minskar på grund av bränslepriserna, men fritidsboende kanske ökar på grund av minskade utlandsresor. Inga investeringar kommer att göras i infrastruktur eller naturvård. Ekosystemen kommer att lämnas mer eller mindre orörda. Åkermarken kan tänkas odlas upp av försörjningsskäl eller lämnas för igenväxning. Skogen lämnas i stora delar orörd. Yrkesfisket kan gynnas av återhämtade fiskebestånd. Den kollektiva båttrafiken skalas ner till ett minimum och kanske till och med försvinner helt.

Scenario 4. Stagnerad belastad skärgård - Med en djup lågkonjunktur och en utvecklingsinriktad planeringspolitik kommer enstaka nya bostäder tillkomma på spridda platser i området på grund av förenklat bygglovsförfarande. Vissa riktade satsningar på offentlig vård, skola och äldreomsorg kan komma till. Den kollektiva båttrafiken bibehålls. Båt- och friluftsliv och besöksnäringen i stort minskar på grund av bränslepriserna. Enstaka investeringar kommer att göras i infrastruktur eller naturvård. Känsliga naturmiljöer och ekosystem kan komma störas ytterligare. Åkermarken kan tänkas odlas upp av försörjningsskäl eller lämnas för igenväxning. Skogen brukas kortsiktigt kostnadseffektivt med kalhyggen. Förutsättningarna för yrkesfisket är osäkra.

Slutsatserna av denna översiktliga konsekvensbedömning är att inget av scenarierna är att föredra i sin helhet utan att det gäller att i planeringen försöka främja de hållbara aspekterna i varje trend och scenario. Scenario 3 och 4 framstår dock som mest problematiska ekologiskt, socialt och ekonomiskt. Scenario 2 har potential att skapa en levande hållbar skärgård men med förutsättning att planeringen och utvecklingen sker ekosystembaserad, med hänsyn till natur och kulturvärden. Scenario 1 framstår mer som ett status quo.

4. OMRÅDESSTRATEGIER

Här beskrivs föreslagna vision, mål och strategier för Nämndöområdet, baserat på områdesanalysen, dialogerna och scenarier. Dessa är inte förankrade med några myndigheter eller organisationer, utan skall ses som exempel och idéförslag. Måläret är 2040.

VISION ”Nämndöområdet är skärgårdens levande ekologiska hjärta.”	
MÅL	STRATEGIER
Bostäder för en ökande bofast befolkning och god samhällsservice	Koncentrera ny bebyggelse och samhällsservice
Regional destination för båt och friluftslivet	Koncentrera båt- och friluftslivet
Levande grönt näringsliv	Vidareutveckla ett grönt näringsliv
Båt- gång- och cykelvänligt transportsystem	Bevara Nämndö bilfritt
Kapacitetsstark och turtät kollektivtrafik	Utveckla kollektivtrafiken
Biologiskt rika livskraftiga natur- och vattenmiljöer	Utveckla och skydda naturmiljöer med potential
Friskt vatten och ren miljö	Skydda grundvattnet och rena miljön

Vision, mål och strategier för Nämndöområdet.

VISION

En vision för Nämndöområdet skulle, med stöd i analyser, dialoger och scenarier, kunna vara följande:

”Nämndöområdet är skärgårdens levande ekologiska hjärta.”

Tonvikten är här lagd på det levande samhället och den ekologiska bärkraften. Nämndöområdet har en särskild samhällspotential utifrån sitt centrala läge i skärgården och en ekologisk potential utifrån sitt rika naturlandskap, naturreservaten och kommande nationalpark. Ett utmärkt biosfärsområde.

Denna vision syftar till att vägleda allt utvecklings- och planeringsarbete i planområdet.

MÅL

Visionen föreslås brytas ner i följande övergripande mål för 2040.

1. Bostäder för en ökande bofast befolkning och god samhällsservice, bestående av skola, vård, äldreomsorg, kultur, kyrka, livsmedelsbutik som gör det möjligt för ett hållbart året-runt-boende.

2. Regional destination för båt och friluftslivet, med besökscentrum i Solvik-Sand samt friluftshamnar med god service på utvalda öar som inte stör känslig naturmiljö.

3. Levande grönt näringsliv som där ekologiska företag och innovationer kan växa, allt från lantbruk, träbyggande, avloppslösningar, vattenvård, bekvämt distansarbete.

4. Båt- gång- och cykelvänligt transportsystem där hastigheterna är tysta långsamma och miljövänliga.

5. Kapacitetsstark och turtät kollektivtrafik från Slussen till Björkvik och från replipunkten Björkvik till Nämndöområdet.

6. Biologiskt rika livskraftiga natur- och vattenmiljöer som bidrar med ekosystemtjänster till närområdet och till hela Stockholms skärgårds biologiska mångfald.

7. Friskt vatten och ren miljö med stabil färskvattentillgång, avlopp som inte förorenar, rent ytvatten, giftfria material, god avfallshantering och fossilfri energiförsörjning.

Dessa mål syftar till att styra allt utvecklings- och planeringsarbete i planområdet.

STRATEGIER

Följande strategier föreslås för att uppnå visionen och målen 2040:

1. Koncentrera ny bebyggelse och samhällsservice kring bryggorna Björkvik, Solvik, Sand, Bunkvik, Västankvik.

2. Koncentrera båt- och friluftslivet till Solvik-Sand, Uvön, Långvik, Mörtö-Bunsö, Långholmen, Jungfruskär, Villinge, Gillinge, Boskapsön, Rögrund, Idöborg, Björnö

3. Vidareutveckla ett grönt näringsliv med ekologiskt lantbruk, gårdsbutik, ekohotell, ekobyggnader, miljötransporter

4. Bevara Nämndö bilfritt och utveckla gång- och cykelvänliga grusvägar mellan målpunkter och lågfartszoner för båtar.

5. Utveckla kollektivtrafiken med båtförbindelse Nämndö-Björkvik och tätare busstrafik till Björkviks replipunkt.

6. Utveckla och skydda naturmiljöer med potential, grunda vikar, gammelskog, våtmarker, hållmarker, betesmarker, häckningsområden.

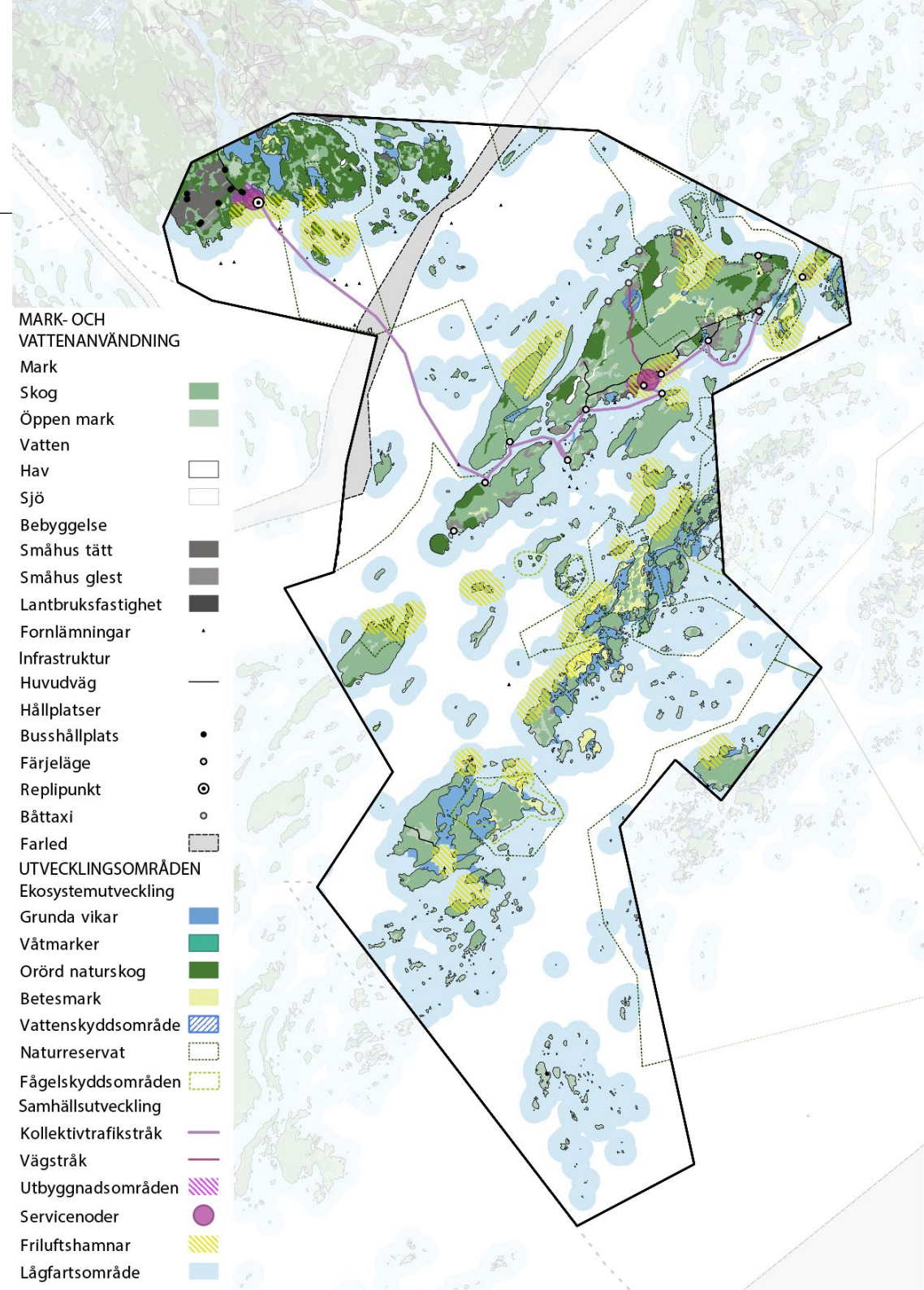
7. Skydda grundvattnet och rena miljön genom hållbara avloppslösningar, avfallssystem, transporter, material och energianläggningar.

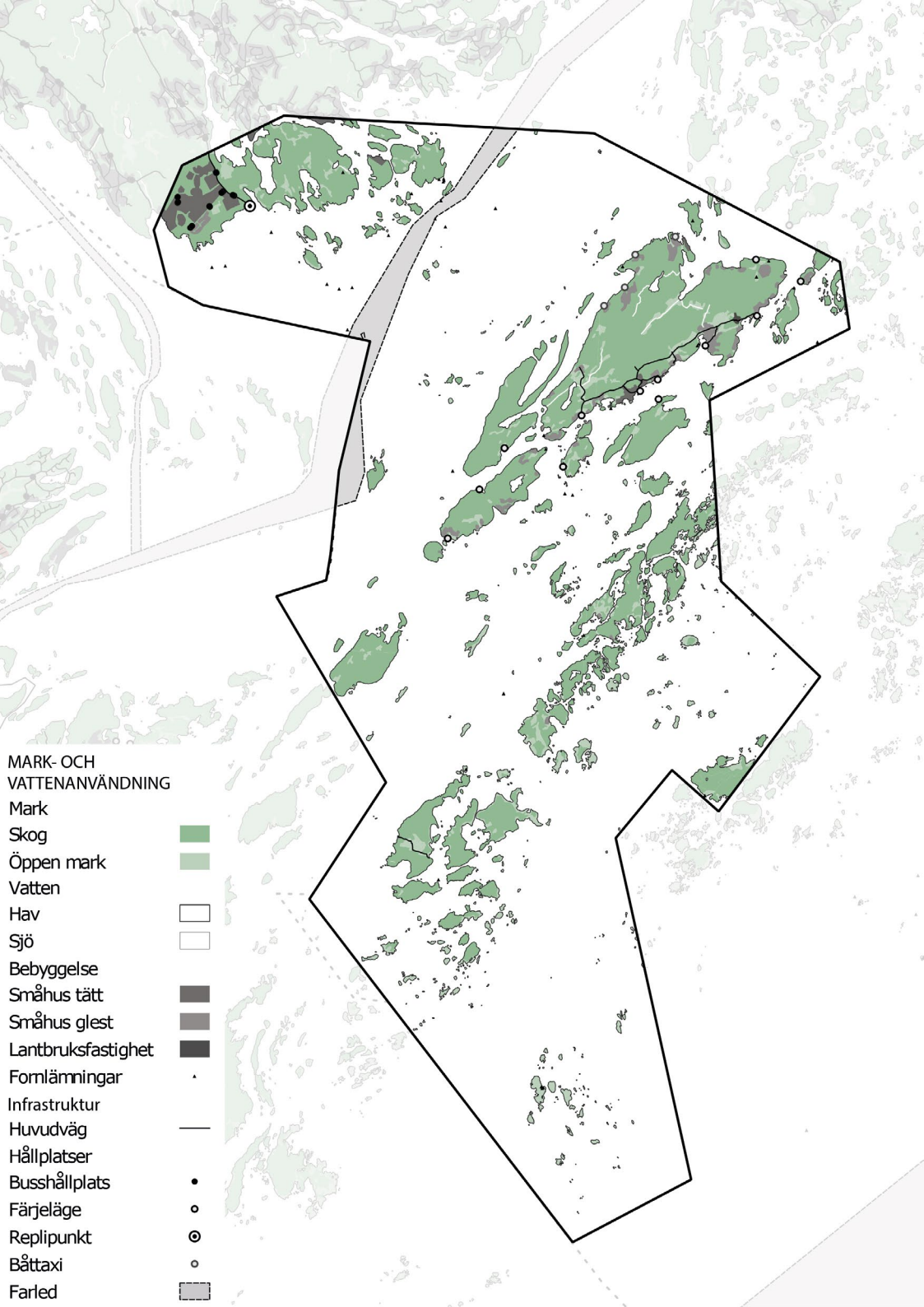
Dessa strategier syftar till att styra allt utvecklings- och planeringsarbete i planområdet.

5. OMRÅDESPLAN

Områdesplanen för Nämndöområdet tar sin utgångspunkt i visionen, målen och strategierna och placerar dom i geografin. Planen bygger dels på beskrivning av mark- och vattenanvändningen, dels på särskilt utpekade utvecklingsområden. Utvecklingsområdena har indelats i ekosystemutveckling och samhällsutveckling. Målsättningen med planen är att dessa ska samspela och tillsammans skapa en hållbar områdesutveckling.

PLANBESKRIVNING

MARK- OCH VATTENANVÄNDNING

Här beskrivs grundläggande användning av mark, vatten, bebyggelse och infrastruktur.

1. MARK

1.1. Skog

De största skogsområdena ligger på Nämndö och Björnö. De flesta öar har skog, dock inte de minsta skären. Skogsområdena ska förvaltas hållbart och bör få naturvårdsplaner.

1.2. Öppen mark

De största öppna ytorna är åkermark, ängsmark och betesmarker och återfinns kring Östanviks gård och Västerby på Nämndö. Endel öppen mark utgörs av hållmark.

2. VATTEN

2.1. Hav

80 % av planområdet består av havsområde tillhörande Östersjön. Havsområdet ska förvaltas som transportområde, friluftsområde, fiskeområde och ekologiskt känsligt system.

2.2. Sjöar

Insjöar på Nämndö, Mörtö, Björnö ska skyddas och förvaltas hållbart.

3. BEBYGGELSE

3.1. Småhus glest

Huvudparten av bebyggelsen i planområdet bevaras som glest bebyggda småhusområden. Dessa ligger i Björkvik, längs Nämndös södra kustlinje, i Skärvassa och Tjusvik på norra Nämndö, samt längs kusterna på Orrön, Ekholmen, Mörtö, och Uvön. Enstaka småhus ligger i den yttre Näm-

döskärgården.

3.2. Småhus tätt

Tätare småhusbebyggelse som radhus, parhus, kedjehus eller små flerbostadshus, i form av sammanhållna skärgårdsbyar föreslås planeras kring Björkviks brygga och i Sand-Solvik.

3.3. Lantbruksfastighet

Östanviks gård bevaras och utvecklas som ekologiskt lantbruk.

4. INFRASTRUKTUR

4.1. Huvudvägar

Huvudvägnätet bevaras och förvaltas. En ny väg kan tillkomma Tjusvik-Sand.

4.2. Busshållplatser

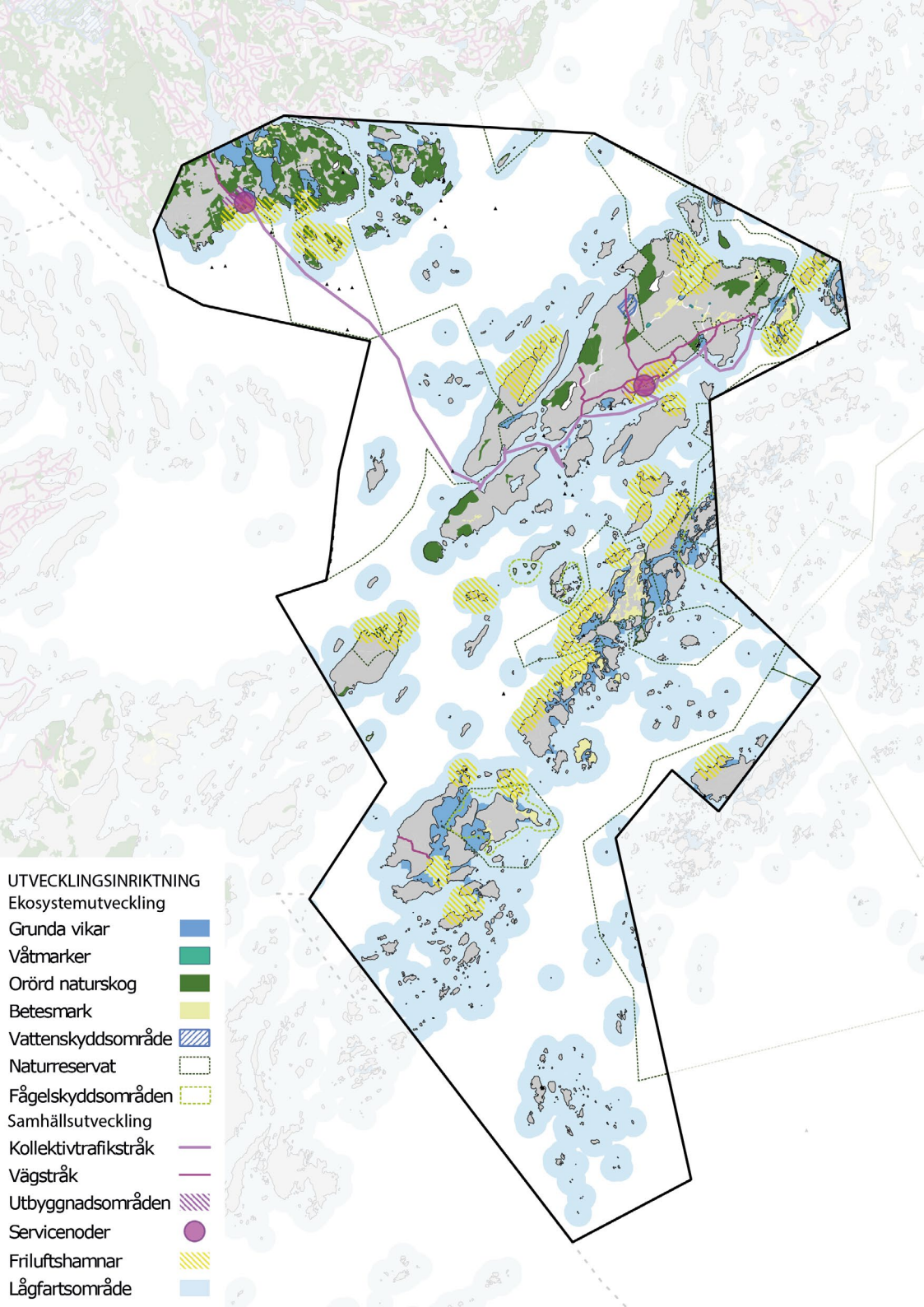
Befintliga busshållplatser bevaras och utvecklas då busstrafiken stärks.

4.3. Färjelägen

Befintliga färjelägen och bryggor för färjetrafiken bevaras, Replipunkt utvecklas i Björkviks brygga.

4.4. Farleder

Den befintliga Landsortsleden på Nämndöfjärden bevaras.

UTVECKLINGSSINRIKTNING

Här beskrivs specifika utvecklingsområden där särskilda satsningar bör ske.

5. EKOSYSTEMUTVECKLING

5.1. Skyddade grunda vikar

Grunda vågskyddade vikar har stor betydelse för fiskreproduktionen. Strand- och bottenflora skyddas. Båttrafik och ankring begränsas. Bryggor bör om möjligt tas bort och inga nya bör tillkomma. Muddring förbjuds. Fiskefredning införs.

5.2. Återställda våtmarker

Våtmarker och kustmynnande vattendrag är viktiga för växt- fisk- och groddjur. De återställs genom utgrävning och vallbyggen. Till dessa hör Lillträsk, Mossen, Skogskärret, Videkärret på Nämndö.

5.3. Orörd naturskog

Skogsområden med potential för att utveckla urskog lämnas för fri utveckling. Dessa är främst på Björnös gammelskog och vissa nyckelbiotoper i naturreservaten på Nämndö. Skogsbete här bidrar till den biologiska mångfalden.

5.4. Hävdade ängs- och betesmarker

Betesmarker och ängar skapar stora natur- och kulturvärden och ska hävdas. Fagning sker tidigt på våren, slåtter med skärande redskap sker omkring 15 juli. Störst betesmarker finns vid Östanviks gård på Nämndö, Boskapsön, Jungfruskär, Vånö.

5.5. Fågelskyddsområden

Områden som är särskilt viktiga för fågellivet som behöver vara ostörda under parnings- och häckningstid skyddas från all typ av besök. Fiskeförbud gäller feb-aug.

5.6. Vattenskyddsområden

Viktiga grund- och ytvatten ska skyddas för att säkra färskvatten. Inom vat-
tenskyddsområde får ej ske förorening eller exploatering som försämrar vat-
tenkvaliteten.

5.7. Naturreservat

Syftet med naturreservat är att bevara och vårda värdefulla naturmiljöer och
värna viktiga friluftsområden. Byggande är generellt ej tillåtet. Varje natur-
reservat har föreskrifter och en skötselplan. Det finns 6 idag och 2 nya före-
slagna, ett skogsområde på Nämndö samt Malmaön.

6. SAMHÄLLSUTVECKLING

6.1. Nytt kollektivtrafikstråk

En ny båtförbindelse föreslås mellan Björkvik-Nämndö

6.2. Nytt vägstråk

En ny väg föreslås mellan Tjusvik-Sand.

6.3. Utbyggnadsområden

Nya bostäder bör detaljplaneras i områdena Björvik, Sand, Solvik, Västankvik
på Nämndö samt kring Björkviks brygga. Permanentbostäder, i en blandning av
villor, parhus, radhus, bostadsrätter och hyresrätter bör prioriteras.

6.4. Servicenoder

Servicenoder ska innehålla lokaler och verksamheterna inom vård, skola,
äldreomsorg, livsmedel, hotell, gästhamn, kollektivtrafik. Det finns två servi-
cenoder, Björkvik och Sand-Solvik. Ett naturum "Havsrum" för nationalpar-
ken bör byggas i Sand-Solvik, alternativt i Björkvik.

6.5. Friluftsnoder

Friluftsnoder är naturhamnar och gästhamnar, där skärgårdsmajor (torrtoa-
lett med sopbod) lokaliseras och ankringsbojor kan anläggas. Naturhamnar
bör ej ha fasta bryggor. Dessa ligger i Solvik-Sand, Uvön, Långvik, Mörtö-
Bunsö, Långholmen, Jungfruskär, Villinge, Gillinge, Boskapsön, Rögrund,
Idöborg, Björnö.

6.6. Lågfartsområden

Båthastigheter begränsas till max 10 knop i områden 300 meter från land, för
att främja friluftslivet.

6.7. Kulturplatser

Kulturhistoriskt värdefulla miljöer bör bevaras och levandegöras. Till dessa
hör fornlämningar på land och under vatten, gamla byggnader i Sand, hem-
bygdsgården, Nämndö kyrka, Västankviks mangårdsbyggnad, Kyrknäset, Krok-
viks prästboställe, Östankviks gård.

6. GENOMFÖRANDE

Här beskrivs regleringar, planfrågor, förvaltningsfrågor som krävs för områdesplanens genomförande. Nämdö är en utpekad kärnö i regionplanen och Björkvik en replipunkt i Värmdös översiktsplan, vilket betyder att här bör samhällsutveckling och planering prioriteras.

ÖVERSIKTSPLANERING

Nämdöområdet ingår i Värmdö kommuns översiktsplan. Mycket av det som föreslås i områdesplanen överensstämmer med gällande översiktsplan, exempelvis förslaget om den nya replipunkten i Björkvik. Det kommande tillägget Kust- och havsplan kan säkerligen hämta mycket från denna områdesplan. Om kommunen vill gå vidare med en utvecklingsplan för Nämdöområdet skulle det kunna göras i form av en fördjupad översiktsplan, likt den som är gjord för Orust och Tjörn, på västkusten.

OMRÅDESREGLERINGAR

Nya naturreservat föreslås i planen, vilka planeras för. Nationalparken i anslutning till planområdet bör inrättas, för att säkerställa skyddet och utvecklingen av naturmiljön i detta område.

Strandskyddet är normalt 100 meter från strandkanten, men det finns också flera områden med utökat strandskydd i planområdet. Upphävning av strandskydd bör prioriteras i utpekade utbyggnadsområden, där finns särskilt starka allmänintressen för ny bebyggelse. Detta är ungefär den princip som gäller i Värmdös översiktsplan. Upphävning av strandskydd styrs av Miljöbalken.

Det föreslagna biosfärsområdet bör inrättas eftersom det stödjer planen och dess vision. Ett biosfärområde är ett modellområde för hållbar samhällsutveckling och kan lyfta utvecklingen av samhälle och ekosystem i området. Biosfärområden innebär inga inskränkningar i äganderätt, nyttjanderätt och

brukanderätt. Det medför heller inte några inskränkningar i allemansrätten. Tvärtom kan man arbeta för att öka tillgängligheten till naturen.

DETALJPLANERING OCH BYGGLOV

Det finns gamla detaljplaner i delar av området, bland annat Orrön, delar av Långvik, Skärvassa, Kalkvik och Uvön. Om mer omfattande byggnation ska ske i områdesplanens prioriterade utbyggnadsområden i Björkvik och Solvik-Sand-Västanvik-Bunkvik, så bör detta ske inom ramen för nya detaljplaner.

Bygglov för nya byggnader för bostadsändamål och näringsverksamhet bör ges i prioriterade utbyggnadsområden. Nya byggnader ska ta hänsyn till kommunens krav på lokalt anpassad gestaltning och hållbart byggande.

ÅTGÄRDER ENLIGT FEMSTEGSPRINCIPEN

Femstegsprincipen innebär att åtgärder prioriteras i den ordning som de ger största nytta och måluppfyllelse till minsta kostnad. Femstegsprincipen är inspirerad av Trafikverkets fyrstegsprincip.

1. Tänk om

1. Starta en informationskampanj om biosfärsområdets värden och friluftslivets besökspunkter, lämpliga naturhamnar mm
2. Skylta skyddsvärda naturmiljöer och friluftslivets besökspunkter
3. Skylta låghastighetszoner, max 10 knop, för motorbåtar 300 meter från land.
4. För in skyddsvärda naturmiljöer, nya låghastighetszoner och lämpliga naturhamnar i sjökorten

2. Optimera

1. Säkerställ att alla avloppsanläggningar håller kommunens reningskrav samt låg energi-, kemikalie- och vattenförbrukning.

2. Ta fram riktlinjer för bygglov som möjliggör omvandling till permanentbostäder nära ångbåtsbryggor (inom 500 meter).
3. Utveckla Nämdö skola/museum/bibliotek som en mötesplats och utbildning.
4. Upprusta befintliga grusvägar för cykling och traktorer.
5. Upprusta våtmarker och betesmarker.
6. Inför ankringsförbud och motorbåtsförbud i viktiga grunda vikar.
7. Skyddsjakt på skarv genomförs för att minska belastningen på fiskbestånden.

3. Testa

1. Starta ett besöks- och företagscentrum för biosfärsområdet - Havsrummet. Testa i en befintlig byggnad, tex gamla skolan eller hembygdsföreningens lokaler.
2. Starta en lånecykelpool.
3. Stäng av grunda vikar för säl för att skydda fiskreproduktionen.
4. Öppna glamping på Nämdö som har gång- och cykelförbindelse med Sand-Solvik-Östanvik.

4. Omvandla

1. Utveckla Sand-Solvik som servicenod med bibliotek, skärgårdsmuseum, skola, nytt naturum, kyrka, handel, restaurang, sjömack, gästhamn.
2. Starta upp skolan på Nämdö.
3. Starta båtlinjen Nämdö-Björkvik.

5. Bygg nytt

1. Detaljplanera för nya bostäder i det prioriterade utbyggnadsområdena i Björkvik och Bunkvik-Sand-Solvik-Västanvik.
2. Bygg ett nytt ekohotell med gångavstånd till Solvik-Sand.

3. Bygg små vertikala vindkraftverk på bergshöjderna kring Östanviks gård samt solcellspark på öppen mark nära Sand-Solvik kopplat till ett gemensamt batterilager.

4. Bygg en ny gång- och cykelväg mellan Tjusviks hamn och Sand.

5. Bygg en lokal återvinningscentral med återbrukslokal för alla typer av återanvändning av tex material, verktyg, möbler.

6. Anlägg en by-gemensam bergvärmeanläggning för Sand-Solvik.

7. Installera ett vattenreningsverk för att göra dricksvatten från sjön Storträsket?

Ovan är exempel på hur planen kan genomföras stegvis och etappvis. Numreringen är en preliminär prioriteringsordning.

FÖRVALTNINGSFRÅGOR

Naturvård – Natur- och landskapsvård genomförs av respektive markägare. Skärgårdsstiftelsen är en stor markägare och har en viktig roll som förebild för en modern och hållbar naturvårdare.

Vägar – Underhållet av vägar genomförs och organiseras av lokala föreningar. Genom att upprätta en gemensam webbplattform skulle vägunderhållet kunna samordnas.

Bryggor – Underhållet av Trafikverket har ansvar för Allmänna fartygsbryggor. Ansvaret för enskilda fartygsbryggor vilar på respektive väghållare; antingen någon samfällighetsförening alternativt den omgivande kommunen.

7. KONSEKVENSANALYS

Här följer en mycket kortfattad konsekvensbedömning av områdesplanen och dess genomförande. Indikatorer bör användas för att beskriva effekterna. Detta har inte varit möjligt inom detta planexmpel.

KONSEKVENSER FÖR SAMHÄLLET

Fler permanentbostäder i utbyggnadsområdet på Nämdö kan ge en större fastboende befolkning som i sin tur ger underlag för en ny skola, nytt äldreboende, året-runt-livsmedelsbutik och turtätare kollektivtrafik. Befintliga fritidshus kan omvandlas till permanentbostäder. Fler permanentbostäder i utbyggnadsområdet vid Björkviks brygga stärker underlag för kommersiell och offentlig service här. En ökad mångfald av bostadstyper och fler fastboende på Nämdö och i Björkvik ökar den sociala integrationen. Detta i sin tur kan stärka en ny snabbare färjeförbindelse Björkvik-Nämdö skapar större möjligheter till arbetspendling för Nämdöborna. Ett förbättrat serviceutbud ger ökad attraktivitet för fritidsboende, besökare och turism, vilket skapar ett större socialt tryck under framför allt sommaren, i likhet med den situationen som är på andra mer utvecklade öar som Möja och Utö. Lågfartsområdena gör att friluftsvärdena ökar kring öarna.

Fler fastboende och fler fritidsboende ger större underlag till service och lokalt näringsliv. Bättre naturhamnar och gästhamnar, med enklare förtöjning och bättre serviceanläggningar för avlopp och avfall, ger fler besökare med båt. Det ekologiska lantbruket kan tänkas få större underlag och kan expandera. Skogsbruket begränsas något av det skyddade naturskogsområdena. I och med att grunda vikar skyddas kanske fisket kan återhämta sig och bli en lokal inkomstkälla. Tillåts solcellsparker och små vindkraftverk så kommer självförsörjningen av energi öka vilket skapar ekonomisk stabilitet.

KONSEKVENSER FÖR EKOSYSTEMET

I och med att grunda vikar skyddas kan rovfiskbestånden återhämta sig och ge basen för ett attraktivt sportfiske, husbehovsfiske för skärgårdsboende och eventuellt ett småskaligt yrkesfiske. Betesmarker och ängar som hävdas skapar större biologisk mångfald på öarna. Återställda våtmarker ger en ökar väst och grodffauna. Skyddad naturskog i naturreservaten kan på lång sikt utvecklas till urskog som ger stora biologiska värden. Det finns risk att en ökad båttrafik med ökad attraktivitet men lågfartsområdena och skydd av grunda vikar minskar störningen på naturen.

Ett ökat byggande i utbyggnadsområdena på Nämdö är en utmaning för grundvattenförhållandena. Det finns risk för grundvattenbrist och saltvatteninträngning om det byggs många permanentbostäder utan att investeringar görs i nya dricksvattenanläggningar. Det kan handla om nya brunnar längre in på ön eller avsaltningsanläggningar. Ras och skredrisk måste också utredas innan byggande kan ske. Tack vare att utbyggnadsområdena är koncentrerade till liten yta så blir påverkan liten på natur- och kulturvärdena i området som helhet.

SAMMANVÄGD KONSEKVENSBEDÖMNING

En sammanvägd konsekvensbedömning visar att planen ger potential för flera positiva konsekvenser för samhället, både socialt och ekonomiskt. De är dock beroende på hur trenderna energikris och planeringspolitik utvecklar sig. Konsekvenser för ekosystemet kan också bli positiva men de beror också på trenderna energikris och planeringspolitik, och i vilken utsträckning som ekologiska utvecklingsområden skyddas och förvaltas.

AVSLUTNING

I detta avsnitt beskrivs övergripande slutaster från studien samt förslag på fortsatt arbete.

SLUTSATSER

Denna studie har handlat om att utforska planeringsmodeller för de socialt, ekonomiskt och ekonomiskt komplexa skärgårdsmiljöerna. Det är självklart mycket olika förutsättningar i skärgårdar som ligger storstadsnära, som Nämdö, och andra skärgårdar som ligger långt från urbana sammanhang. Skärgårdsområden som har en stor sommarbefolkning, vilket ofta är de som ligger storstadsnära, har en speciellt sorts samhällsekonomi, där priser är höga och det lokala näringslivet är i hög grad beroende av besöksnäring och fritidsboende. Det skapar möjligheter för utveckling men också risker för exploatering som skadar ekosystemen. I mer perifera skärgårdsområden där utvecklingspotentialen är lägre finns mindre resurser att investera och här är den lokala ekonomin viktig men också mer sårbar. Även här kan det finnas risk för att ekosystemet skadas eftersom det finns stora intressen att gå de lokala ekonomiska intressena till mötes.

Denna studie syftar till att visa på hur ekosystem och samhälle kan samverka bättre genom en god rumslig planering, och därmed gynna och stärka varandra. Därför har begreppen samhällsutveckling och ekosystemutveckling används parallellt. Utgångspunkten har inte varit att ekosystem och samhälle är motstridiga, utan tvärtom, ömsesidigt beroende. Exempel på detta är att koncentrera bostadsutveckling och service kring kollektivtrafiknoderna och samtidigt freda och vårda biotoper som behöver utvecklas ekologiskt och därmed bli miljöer för naturupplevelser och matproduktion. Ett annat exempel är att lokalisera friluftsnoder, gästhamnar och naturhamnar till platser där de inte stör värdefulla naturlandskap och grunda vikar så att fiskproduktionen kan öka vilket gynnar fritidsfiske och yrkesfiske.

I scenarioarbetet som blivit mycket diskuterat inom projektgruppen, konstateras att det behövs tydliga regler och demokratiska ramar för utvecklingen, för att inte hamna i oönskade scenarier och i stället skapa goda och hållbara synergier. Därför måste exempelvis detaljplaner, kollektivtrafik, samhällsservice och naturvård regleras och styras av offentliga myndigheter. Ramverket

för detta sätts i många olika typer av styrdokument, men områdesplaner av den typ som skisserats här, är en bra geografisk och funktionell nivå. Det är en grundförutsättning för en ekonomisk social och ekologisk hållbar utveckling av våra skärgårdsområden.

FORTSATT ARBETE

Många frågor har uppkommit under arbete med denna studie som är värde att studera vidare. Till att börja med är skärgårdsområden är ett mycket intressant forskningsobjekt. Följande forskningsprojekt skulle vara intressanta att genomföra för att stärka kunskapen kring skärgårdens utveckling.

- Samverkan mellan översiktsplanering, områdesplanering, detaljplanering, anläggning och förvaltning
- Finansiering av gemensamhetsanläggningar för vatten och avlopp
- Demografisk utveckling och lokal ekonomi
- Hållbara lösningar för grundvatten och dricksvatten
- Deltagande och delaktighet i planeringsprocesser
- Utbildning och skola på öar
- Besöksnäring och lokalt näringsliv
- Kostnadseffektiva avlopps- och avfallslösningar
- Lokal energiproduktion
- Kulturmiljö och besöksnäring
- Året-runt service på öar
- Rena attraktiva gästhamnar
- Infrastruktur för energi och bränsle

- Omvandling av fritidsbostäder till permanentbostäder
- Modeller för ekosystemtjänstkartor
- Information i sjökort om naturvärden

Detta är några idéer som skulle kunna tas vidare inom myndigheter och akademien.

SPACESCAPE

Spacescape AB / Östgötagatan 100 / Box 4700 / SE-116 92 Stockholm / Sweden
Tel +46 8 452 97 67 / www.spacescape.se / info@spacescape.se